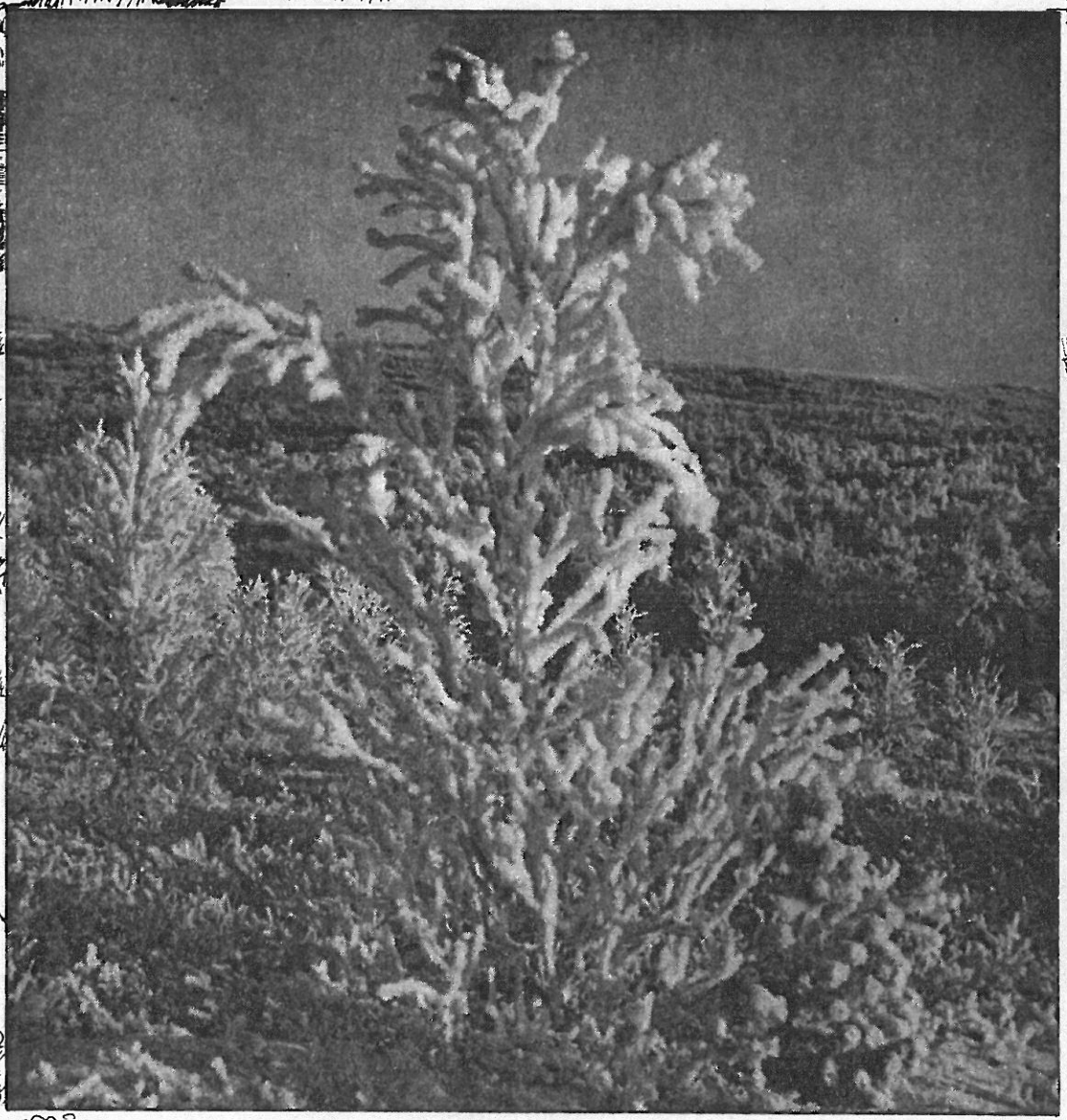
Oppunder fjellbandet 1979

Kari '79

HALTDALEN SPAREBANK

Plasser dine sparepenger i vår bank

HVORFOR?

Vi bruker dine penger i lokalsamfunnet til

— **Boligbygging**
— **Å skaffe nye arbeidsplasser**
— **Investeringer i jordbruk, skogbruk og industri**
— **Kommunale investeringer**
— **Lån til private formål**

OPPBEVAR DINE PENGER (SMÅ OG STORE BELØP)
TRYKT OG LØNNSOMT I VÅR BANK

Oppunder fjellbandet 1979

Hefte nr. 1
Utgiver: HOLTÅLEN KULTURSTYRE
Redaksjonsnemnd:
Gudbrand Grøt, Halvard Bakås, Jon Østeng Hov

INNHOLD

Turismen i Ålen rundt århundreskiftet og fram til bilens tidsalder
Av Hallstein Morken 4
300 år siden slaget på Engan — Av Marit Bendz 6
Engelen på juletreet — Av Arne Reitan 8
Tanker ved Eafossen — Av Per H. Kulbotten 9
Den glemte vei 10
Replikken — Av Gudbrand Grøt 11
Falkberget-episoder — Av Halvard Bakås 13
Septemberblod — Av Otto Otnæs 13
Smeden — Av Otto B. Prytz. Tegn. Jens Tyvoll 14
Navnesteinen — Av Gudbrand Grøt 17
Børre Svensen Lien — Av Hans Kosberg 18
Kommunevåpen 21
Første utforkjøring i Ålen — Av Halvard Bakås. Tegn. Kjell Bakås 22
Anleggsarbeideren — Av Arne Reitan 23
Rådyra ved Hengsrøsta — Av Otto Otnæs. Tegn. Peder Bakken 24
Lokale novelleskribenter 28
På en kirkegård i USA — Av Peder Skogaas 29
Der du er hjemme 31
Skolemødet i Aalen — Av Anders Jørgensen Reitan 32

Rammen på omslagssiden og tegning 1. siden er ved Kari Vårhus.
Fotograf for omslagsbildet er Jon Østeng Hov.
Forslagsstiller for heftets navn: Anders J. Reitan.

Trykk: Røros-Trykk A.s

Forsøket verdt?

Du blar nå i et nytt lokalpreget hefte. Tanken om tiltaket ble født i Holtålen kulturstyre og den har da gjennom året spiret og grodd fram til dette produktet.

Bakgrunnen for å sette i gang med dette er inntrykk av at det rundt omkring i kommunen fortsatt finnes gamle sagn og historier og viten om tidligere tiders tradisjoner som er i ferd med å dø ut. Kulturstyret har da sett det slik at den muntlige tradisjon bare er en del av den arven vi må ta vare på. Det lokalhistoriske stoff er da tenkt samlet i et hefte slik sammen med fortellinger, dikt og produksjon forøvrig knyttet til Haltdalen og Ålen.

Med den utvikling en nå er vitne til går det raskt til noe blir historie. En har i kulturstyret denne perioden ofte vært opptatt av å få samlet en del stoff til knyttet bygdene her. Av stikkord kan nevnes seterlivet, markaslåtten, torvtaking, gjestebudsskikker, kramkarene, kommunikasjon, fra gruvemiljøet, originaler, folk fra kommunen som har gjort seg spesielt bemerket utad, eller også spesiell innsats for bygden/kommunen. Dette heftet blir også et forum for folk som har eller nå sysler med f.eks. tegning, diktning, noveller o.l. Spaltene er åpne.

Det er vanskeligst å komme i gang inntil folk er med på notene. Og vi håper at når tonen nå er slått an og en ser i hvilken retning en har tenkt seg dette så vil det gå mere av seg selv! Tips og stoff må nå bare strømme på. Det er i hvert fall mektige kilder å øse av.

Reaksjoner på dette første produktet vil vi da svært gjerne ha — send det til kulturstyret eller noen av redaksjonsmedlemmene. Likeså tips om stoff. Til dette første nummeret har vi stort sett «bestilt» stoff og oppfordret en del til å skrive — også hva de skulle skrive om. Absolutt alt i dette heftet — alle tegnestreker, fotografier og all tekst er produsert av folk tilknyttet disse vår bygder oppunder fjellbandet.

Vi som har arbeidet med dette nye tiltaket har følt en meget positiv holdning og stor interesse for dette.

Når tonen nå er slått an, er det å håpe på godt samarbeide, for å føre dette videre. Og alle må da hjelpe til — sende bidrag og komme med tips. Vi er overbevist om at det rundt omkring er mye stoff som hører hjemme i dette organ — for dermed å bli bevart.

Noe julehefte i den forstand er ikke dette — nærmeste tilknytning er at det er tenkt å utkomme oppunder jul.

Til slutt en hjertelig takk til alle som så velvillig og positivt har tatt imot våre henvendelser, og dermed muliggjort dette forsøket. Dette gjelder både dem som selv har bidratt, og dem som fra gjemmene har hentet fram andres bidrag. Takk også til våre tre annonsører for støtten. Dette må være et «dugnadsprodukt». Og om det bare skal bli med dette forsøket er det reaksjonene som avgjør.

Gudbrand Grøt

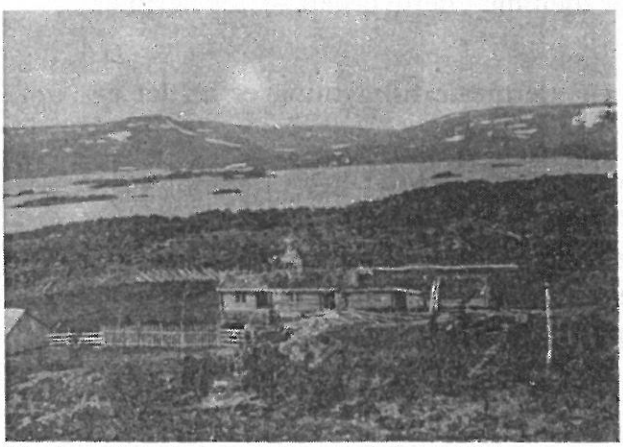
Hallstein Morken:

Turismen i Ålen rundt århundreskiftet og fram til bilens tidsalder

I solrenninga mens nattdogget ennå låg klamt og vått på marka, stoppa mang ein turist ved Kjerrengbekken i Hessdalen, tok fram kaffekjel og nisteskreppe og slo seg ned på stein og tuver. Det skulle vera kvil og matøkt.

Frå Trondheim kom turistene med nattoget til Eidet, - no Stensli. Ved midnattsleite møtte skysskar og hest på stasjonen for å ta imot reisegods og passasjerer. Gamle folk, unger og helsesvake hadde tinga skyss. På lovogna var spikra ein tresess til karmen. Stundom satt dei berre på ein hardstoppa høysekk. Noen kunne få karjolskyss. Jarnskodde vognhjul mol godt i vegdekket som skifta fort millom småstein, sand og mold, alt ettersom det var lagleg å skaffe den vegfylla ein trengte. Røros Verk brukte alltid slagg frå Eidet smeltehytte på parsellen sin. Frå du kom inn på kongsvegen ved Hyttskrivargården til du tok av ved Bennbrua, var ikke manns mål å få. Heile tida knasa det høgt i slaggen. Dei mest sporty blant turistene gjekk. To-tri mil var ingen ting å gruve for.

Under kvilepausa vart hesten spretta frå vogna, hylla hekte på, og hesten gnog og tok for seg av det lågvokste graset rundt vidjekjerrene. Elden loga oppetter den sotsvarte koparkjelen som hong på ein diger bjørkkvist over varmen. Lokket for kjeltuten åpna seg så snart vatnet kom i kok.

Morkavollen husa tidlig turister. Bildet er fra århundreskiftet.

Kåt og full av humør gjekk praten millom skysskarer og storinger. Storinger var den vanlege nemnemåten bygdafolket hadde på turistene den tid. Sola rann over åskammen og det anga frisk nattluft frå mark og eng.

Etter vegen kom ein hessdøl forbi med ljå og rive. Henstokken slong på baken. Han var på veg til markaslåtten.

Slik opplevde kjøpmann Ole Dahl kvilerasten ved Kjerrengbekken ein somar for over seksti år sidan. Det var under første verdskrigen og smått om tobakk. Ole Dahl var på veg til Morkavollen ved Øyongen. Mens hans venta at kaffen skulle koke, slo han seg i prat med Anders I. Gjersvold - Furuslettet - som var grytidleg oppe for å gi seg i kast med myrgras og finnskjegg før dogg og ljåbett forsvans. Dahl ga seg ut for å bomme tobakk. Men den andre stilte straks spørsmålet motsatt veg. Samtalen resulterte i at Dahl tok opp eit tobakkstykke av vestlomma si og ga Furusletten. At han vart glad, var ikke farleg å registrere. Frå andre vestlomma kom opp ein ny bit, og det var ein munter slåttkar som svinga ljåen i Hessdalen den augustmorgonen. Sjøl brukte Ole Dahl korkje tobakk eller annen luksus. Han var svært nøktern. Når unggutane som var med og kjørte, fekk driks, åtvara han mot sigarettkjøp.

Ei tid før århundreskiftet begynte byfolk å leie seg inn på setrer for stuttare somaropphald. Mange var på fotturar i fjellet og låg over berre ei natt eller to.

På Renolsvollen ved Riasten fins ei turistbok frå 1894. Dei første som har skreve i boka er Antonie Løchen og Finn Løken frå Trondheim. Elles finn ein folk frå Christiania same år. På Jensåsvollen ved Syosen låg det også for turister, m.a. Kristian Hegseth, eigar av Hotell Dovre i Trondheim. Han hadde sine aner frå Dille i Hess-

dalen. At driftsleiarar og ingeniører på Kjøli gruve overnatta på Jensåsvollen var ikkje uvanleg. Elles var som nemnt fotturer nokså alminnelig etter ulike ruter bygdene i millom. I 1899 hadde fru Brodkorp og 2 sønner kome frå «Stuedal til Renolsvolden med karjol og cych (sykkel?)». Det måtte vera humpen skyss i veglaust terreng. Komforten på setrene var nok ikkje stor etter forholda i dag. Såleis står det i hytteboka på Renolsvollen frå 1897 at det er «intet do paa gaarden». Mye ros er også å finne. «Marie paa Renolsvolden gjør sig fortjent til almindelig Annerkjendelse for den Hygge og Imødekommenhet hun viser reisende heroppe», skriv ein turist same år.

I Hessdalsfjella kom også turistene på 1890-åra. Morkavollen og Engesvollsetra ved Øyongen var dei første. Ei tid seinere vart det turister ved Hessjøen.

På Morkavollen ligg ei notisbok frå 1896 «hvori de besøgende Turister antegne sine Navne». Det står at boka er autorisert for Thjems Turistforening av Olaf Richter. Autorisasjonen treng en ikkje ta høgtideleg. Det er neppe seriøst meint. Richter var student den gongen. Han vart seinere sorenskrivar. På Morkavollen var han saman med medisinstudentane Anders Dahle, Trygve Berg og Christian Hirsch.

Distrikssjef Oxaal, ein av dei som leia arbeidet med jernbanebygginga på Rørosbanen, ferierte også med familien sin på Morkavollen. Sonen Carl var til Øyongen att i 1947 for å sjå att «denne skjønne fjelldal hvortil knytter seg så mange gode barndomsminne fra fleire herlige sommeropphold, siste gang 1896».

Same namna går att i turistboka år etter år i lengere tid. Noen med jubileum på 20 år og meir.

På Haugavollen og Myhren-setra ved Hessjøen var det helst jegere som tok inn. Hessjøen har fint jaktterreng for lirype. Her finn ein namn som Svinland, Bowim og Treschow frå Oslo. Bjarne Hauan, son til hytteskrivaren ved Eidet, var ein kjent jeger i setertrakten. I mange, mange år var han ved Hessjøen. Hauan hadde ikkje ord på seg for å rydde ut rypestammen. Utbyttet vart heller skralt. Ålen fjellstyre utstyrte han med frikort dei siste åra han jakta. Da var han kome opp i høg alder. Hundeoppdrett var hans store interesse, og hadde mange gode dyr av rasen irsk setter.

Eit vendepunkt i turismen si historie og som innvarsla ei ny tid var i 1921 da første motorkjøretøyet kom til Øyongen. I turistboka på Morkavollen står det: «Den 24. august om aftenen kl. 10 ankom undertegnede med følge paa en Hardley Davidson no. 993 sigende at være den første motorcykel med sidevogn som har været paa sæteren, og den som har faret veien ved selv hvad det vil si at komme hid opp paa cykel. H. K. Gram. B. Overein».

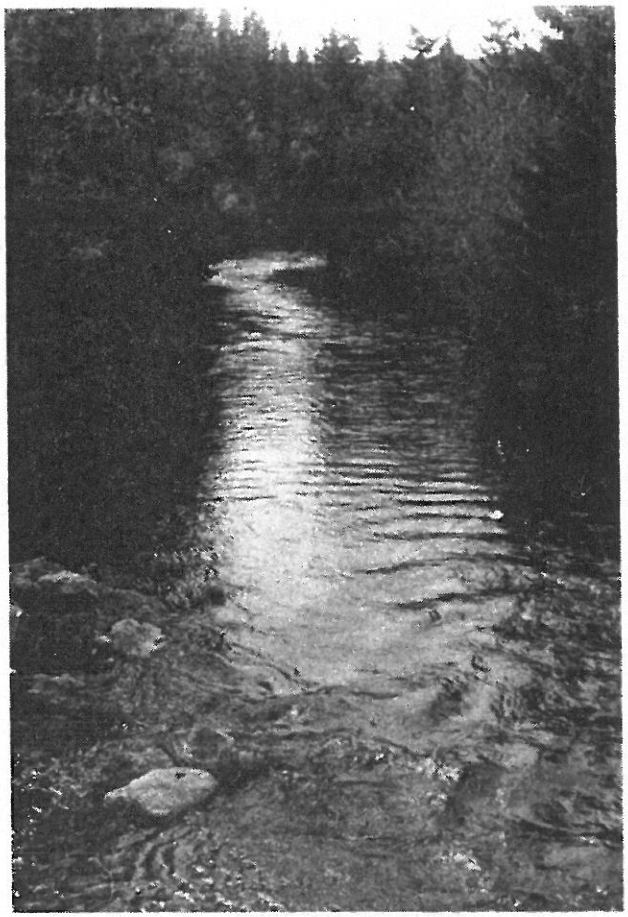
Standarden på setervegene var ikkje for hurtigtrafikk enda. Folk måtte ta det med ro. Hadde tid både til å sjå og lytte. Til å høre siklinga frå Kjerrengbekken når dei kroppstrøtt sett seg ned for ein kvil.

Ved bekken står ein stein, forma som om det skulle vera ein minnestein om fjellvandringa og turismen i svundne tider, om han og henne som kvilte og slappa av ved Kjerrengbekken. Steinen vil ikkje gi rom for alle namna. Namnlaus talar den likevel sitt språk. Nesten side om side står no eit vegskilt med 80-talet på. Folk kjører forbi i stor hast og ser mest berre grå veggrus framfor seg. Slik har det vorte med oss som lev i dag.

Om situasjonen er fra Øyongen eller Riasten vet vi ikke. Men i Anders Bjørgårds strek settes det synlig tilfredshet over turistenes opphold i fjelltraktene i begynnelsen av dette århundret.

300 år siden slaget på Engan

Ett av vadene som ble kontrollert fra skansen.

Høsten 1964 fant søsteren min en kanonkule i potetåkeren. Den stammer sannsynligvis fra Gyldenløve - feiden, og har med andre ord ligget der i 300 år. Der er funnet andre kuler på jordene ved Engan også, og ihvertfall en av disse er tatt vare på. Den er noe mindre enn den som ble funnet i 1964, så den kan også være en geværkul.

Vi har mange andre minner fra krigene mot Sverige, blant annet skansene på Hov og ved Kirkhus. Disse to står vendt mot hverandre, og det antas at den ene ble bygd av svenskene og den andre av ålbyggene i 1678.

Det var året etter at skansen ved Engan ble bygd. Selv om den nå er overgrodd med trær og busker, ser en tydelig at dette ikke er en naturlig formasjon. Fremdeles heter det Skansen på dette stedet.

Et effektivt varslingssystem var vardene (vetter eller våtter på ålbygg). På Våttåsen har det stått en slik «våtte», likedan på Våttåkammen ovenfor Tamlaget.

I den såkalte dansketiden (1380-1814) var det stadig kriger mellom Danmark/Norge og Sverige. Den skånske krig, som varte fra 1675 til 1679, ble av nordmennene kalt Gyldenløvefeiden etter Ulrik Fredrik Gyldenløve, som på den tiden var stattholder i Norge og leder for de norske operasjonene under krigen.

Sommeren 1678 var en norsk hær, ledet av Gyldenløve, på offensiven ved Båhuslän. Men like før det siste avgjørende stormangrepet, kom en beskjed fra høyeste hold: Troppene må trekkes tilbake umiddelbart for å forsvare Trøndelag mot svensk angrep!

I juli 1678 forsøkte en svensk hær (2000 mann) med general-løytnant Sparre i spissen, å komme seg til Trondheim - først gjennom Tydal og Klæbu - og så ned Gauldalen. Men begge steder møtte de så kraftig motstand at de vendte nesen hjemover igjen. På veien raserte de Røroskirka, gruver og gårder.

Ett år senere fikk vi igjen besøk av svensker, denne gang under ledelse av general Planting. Nå var de 3000 mann; tolv kompanier ryttere inndelt i tre eskadroner og tjue kompanier fotfolk inndelt i fem bataljoner. Denne gangen skulle de ta rake veien gjennom Gauldalen. Kampene hadde stått på grensen det siste året, men nå

skulle Trondheim inntas med brask og bram - trodde svenskene! Gjennom Funäsdalen fra Oviken ankom general Planting og hans menn Røros 28. juli 1679, der de på ny plyndret og brente. Etter fire dager dro de videre.

Det ventet de 3000 svenske soldatene uante hindringer i Ålen. Etter general-løytnant Sparres besøk året før, var skansen ved Engan blitt bygd. Den ligger noen hundre meter sør for det stedet Gaula og Rugla renner sammen. Selve skansen er sirka 120 meter lang. En ser fremdeles grøfta foran den der jorda ble tatt. Ved den østlige enden ligger en haug som ble en naturlig fortsettelse. Slik hadde folkene bak skansen også en beskyttelse mot angrep fra østsiden. Skansen lå også ypperlig plassert med hensyn til de tre vadene. To av dem lå nord for skansen, mens det tredje, som gikk over Gaula, lå sørøst for den. Men denne ble godt bevoktet. Planting skulle få problemer med å passere Ålen.

Oberst Schultz sto ved skansen med en styrke på tolv hundre mann; fotfolk, ryttere og oppbudte bønder, samt seks små feltkanoner. Hundreogfemti bønder sto postert som forvakt bak en forhengning på Rugldalen.

På denne tiden var det to Engan-gårder; Øvre Engan (nå Hansengan) og Nedre Engan (nå Klasengan eller Klasan). Bjørn i Engi's sønnesønner bodde på nedre Engan - Erik og Elling - samt Ellings kone og barn. En kan se for seg disse menneskenes spenning i timene før og under slaget. Elling og Erik var sannsynligvis med blant bøndene som hadde grepet til våpen. Kanskje satt Ellings hustru Berit Pedersdatter med alle de forskremte barna rundt seg i deres vesle, kummerlige «stuggu» dette døgnet, hørte lyden av kanoner og gjeværkuler som hvinte rundt gården. Men det er kanskje mer sannsynlig at de nærmeste gårdene ble evakuert, og kvinner og barn sendt i sikkerhet.

Det var den 1. august 1679, grytidlig om morgenen. Lufta rundt dem som ventet var ladet med spenning. Ville «Rullabønderne», som bøndene ved Rugla ble kalt, holde stand. Nei, de greide ikke å stanse svenskene, selv om de gjorde kraftig motstand. Etter en stund var de nødt til å trekke seg tilbake og la Planting og mennene hans slippe forbi. Og hva annet kunne en egentlig vente av 150 dårlig utstyrte bønder mot tre tusen soldater med topp utstyr?

Men denne beskjeden vakte oppstyr ei mil lenger nede i dalen. Da Schultz og hans menn fikk høre hva som hadde skjedd, ble det en heftig diskusjon om hva som burde gjøres. Schultz selv mente det ville være best å trekke seg tilbake mens det enda var tid. Men en av de ivrigste soldatene, kommisarius Mikkel Pederssøn, var - uenig. De fleste hadde stor respekt for ham, og han greide å holde kampstemningen oppe ved å oppildne de andre til å bli og slåss for bygda og landet.

Svenskene nærmet seg. Jeg antar de brukte den gamle kløvveien, som enda er synlig noen steder i skogen ved Engan. Tidligere hadde bøndene og Schultz' menn hugget «herrebråtte» langs den ruten svenskene måtte komme. Det vil si at de hadde felt trær på kryss og tvers nedover kløvstien. Dette forsinket nok fienden en god del, for fotfolket måtte gå først og hugge seg vei gjennom virvaret av stokker og grener.

Stemningen ved skansen ble mer og mer amper. Oberst Schultz sto fremdeles på sitt, og hadde alt begynt å gjøre istand til retrett.

- De er for mange, og vi for dårlig utstyrt og for få til å holde stand mot dem, sa han.

- Er du feig også? ropte Mikkel Pederssøn hånlig, - og du kaller deg oberst, så tør du ikke engang bli på din post og kjempe mot noen usle «svenskrader»!

Det var en hard salve Schultz fikk, og han ombestemte seg. Slaget ble forberedt, selv om flere offiserer protesterte. (Senere ble kommisariusen skutt i en duell mellom ham og oberst Schultz).

Like før klokka fem om morgenen prøvde Schultz' menn seg på en nokså vanlig krigslist. De marsjerte rundt og rundt en haug like ved skansen, så svenskene skulle få inntrykk av at de var svært mange. Mye tyder på at svenskene slett ikke lot seg lure, men tvert imot følte seg langt overlegne.

Da de første av general Plantings menn viste seg ved Øvre Engan, sies det at en av de svenske soldatene plutselig sprang noen skritt foran de andre, danset avsted og skrålte: Här är det godt at vara, här är det godt at fara! PANG! Han fikk aldri tenkt over hvor feil han tok av oss «norrbaggar».

Slaget var i full gang. En av svenskene ville undersøke litt om hvordan det hele utartet seg. Han løp mot husene på nedre Engan og klatret opp på burstaket. Mens han speidet utover, fikk han øye på en norsk bonde på andre sida av elva som lå klar med rifla si i ei elggrav. Men svensken begynte bare å fleipe og klappe seg på baken. Heller ikke han fikk tenkt seg særlig om før det smalt og han rullt død ned av taket.

En av de norske soldatene presterte å skyte rett inn i en svensk kanonmunning, så hele kanonen eksploderte. Den stakkars svensken som skulle betjene den, fikk skutt begge bena av seg. Kameratene hans samlet opp restene av kanonen og fikk med seg soldaten. Men støvlene med ben og lår i lot de ligge igjen.

Klokka to samme ettermiddag måtte svenskene gi opp kampen. De trakk seg tilbake samme veien som de var kommet, men tok seg også denne gangen tid til å herje på noen av gårdene og brenne Feragen hytte.

Det var tydelig at svenskene undervurderte oss ålbygger. En rekke svensker ble drept og såret. Blant annet sprang en av fiendens kanoner under fekting og drepte en fenrik, mens en oberstløytnant eller major von Snabel, ble dødelig såret. Dessuten ble fem svensker tatt til fange. På vår side er det usikkert hvor mange som falt. I Ålbyggboka står de at «kun et par mann blev såret» Militært Tidsskrit sier at «af vore bleve nogle faa døde og kvæstede». Sikkert er det ihvertfall at svenskene hadde langt større tap enn oss.

Det er uvisst hva som hadde skjedd hvis Schultz hadde fått viljen sin, eller hvis svenskene hadde kommet seg forbi Ålen og til Trondheim. Kanskje hadde vi tilhørt Sverige i dag? Det er det ingen som vet.

Men den bragden våre forfedre gjorde ved Engan for nøyaktig 300 år siden, er i alle tilfeller noe vi kan være stolt av.

Marit Bendz

Skansen i Engan. Bildet hentet fra bygdaboka for Ålen

Engelen på Juletreet

Fra mine første barneår,
det kan jeg ikke glemme,
på juletreet i heimen vår
en engel hørte hjemme.

*

Nå kommer jeg i stuen inn,
og ser, ja visst, der er den,
på juletreet, blank og fin,
den kjære barndomsvenn.

Og nå som før den minner om
det bud den før har hatt,
om engler som til hyrder kom,
den første julenatt.

*

Og nå som før den minne skal
for oss på all vår veg
om engler som i tusental
vil verne deg og meg.

Arne Reitan

Per H. Kulbotten:

Tanker ved Eafossen

Det er sen vårkveld. Vegvesenet har nettopp satt ut benker, bord og skilt om at det er rasteplass ved Eafossen. Gaula er stor i kveld, og duren fra fossen overdøver alt her nede ved storhølen. Det er rart å rusle omkring på dette stedet. Fantasien løper lett løpsk på slike plasser. Tankene går omkring det en har hørt og lest. En gang i tiden var det et yrende liv her ved Hyttfossen.

Ut i denne fossen var det at Falkberget lar mor til Ann Magrit - Kiempe Ane - hoppe. Dette var diktning, men i virkeligheten var det også ulykker her. En vårdag i 1806 skulle to unggutter ro over elva med mat til sine foreldre. Strømmen ble for stri og de ble med nedover kvenntroa. Far til den ene av guttene sto lenge og holdt i båten, men måtte til slutt slippe. Sønnen hans ropte like før han slapp: «Nå må du slippe far, med oss er det ute likevel».

I 107 år var Dragås smeltehytte i virksomhet her nede. Hvor lenge kverna var i bruk er det ingen som vet, men den ble nok bygd lenge før 1800, og den sto enda i 1882. Tre store kvernstener ligger her og minner om våre forfedres levemåte. Med handmakt er stenene hugget ut av fjellet i Selbu, og det tok nok mange arbeidsdager å forme de slik de er nå. På vinterføre ble de fraktet med hest over fjellet ned til Grønseth i Haltdalen. I motbakkene og når føret var tungt måtte det «forspann» til for å komme fremover. Tungt var det for hesten, men tungt var det også for mannen, ikke minst når stenene skulle på plass i kvernhuset. Men når kverna var i stand og det fantes korn på verkets «provianteringshus», da kunne det bli helg over en ellers grå hverdag. Ikke hvem som helst fikk ordne med «Kvenna». Det var utvalgte folk til slikt arbeide, for det var bortimot en hellig handling å helle bygg i en «kvennskrepp». Da kunne det hende at både topplua og kippskoene måtte taes av, og både fadervår og trosartiklene ble lest høyt. Hvis lønna for verkensarbeidet var såpass at ei våg mjøl kunne bæres heim, ja da var den høyeste lykka oppnådd. Hvordan det føltes når åkrene frøs tidlig, og gruvearbeidet ikke gav nok inntekt, er ufattelig for oss som lever i oljealderen.

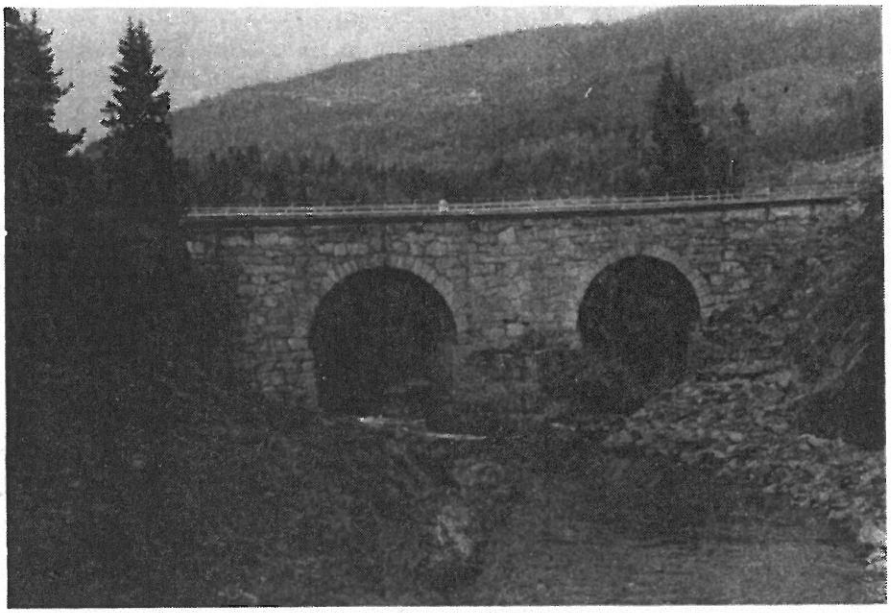
Litt nord for fossen er det en trang dal. Under krigene mot Sverige i 1678 og i 1718 var det oppbevart mat der. Siden er dalen blitt kaldt «bursdalen». Det var nok en lur gjemmeplass, for det er vanskelig å komme dit, ihvertfall for ukjente.

I uårene omkring 1812 var det også harde tider omkring fossen. På Kleven - litt opp for fossen - døde både mannen og kona av sult. De hadde forsøkt å ete sengehalm.

Mons Lie, som var fra Storlien, var politimester og kanskje den mektigste mann i Trondheim da. Han var bror til kona på Kleven. Det fortelles

Det er atskillig historisk sus over området ved Eafossen.

Den prektige stenbrua som ble ferdigbygd i 1853.

at da han hørte om forholdene der, kjørte han oppover Gauldalen med korn og fisk. På Melhus møtte han imidlertid Ålbygger som kunne fortelle at det allerede var for sent.

Den samme Mons Lie kom endel år senere heim til begravelse. På den tid var det enda vanlig med «vaktstuggu». Det vil si at slekt og venner samlet seg kvelden før begravelsen og de drakk og danset rundt kista til den døde. Dette syntes Lie var en fæl og hedensk skikk, og han forbød denslags. Så vidt en vet var dette den siste «vaktstuggu» i Ålen.

På en tegning fra 1833 ser en hvordan trebrua over nedre fossen så ut. Den gang gikk hovedveien over Drøyliene. Det er en idyllisk, men tung veg ned til Haltdalen.

Stenbrua, som nå er fredet, ble ferdigbygd i 1853. Det finnes bare to slike bruer her i landet. Da den ble bygd var en av de sterkeste menn som har vært her i distriktet - Trond Lundamo - med. En av hans jobber var å frakte de store stenene på plass. Om han var aldri så sterk, er det ufattelig at slikt gikk an. Samtidig med at brua ble bygd, ble vegen gjennom Svølja lagt ned til elva. En av anleggsarbeiderne - han var visstnok fra Støren - fikk en stenblokk utover ene foten slik at den ble knust. Manne ble båret til Kulbotten, og verkslegen på Røros ble budsendt. Denne fant ut at foten måtte taes av, og eneste måten dette kunne gjøres på var å binde pasienten fast til en bordplate, og så amputere foten uten bedøving. Det hører med til historien at mannen levde i 5 døgn etter denne torturen.

Når en sitter slik og lar tankene gli tilbake i historien, blir en lett grepet av en takknemlighet for hvor godt vi har det. Vi kan være redd for et lite nålestikk, og vi syter for den minste motgang.

Opplysning, teknologi og økonomi har ført oss til et levesett som våre forfedre ikke kunne drømme om, men kanskje har vi mistet noe vesentlig på veien?

DEN GLEMTE VEI

Det gikk en sti blandt stener,-
en gang bak fjerne år.
Nu leter jeg i lyngen,
efter tråkkets gamle sår.

Nu ruser giftkonteinere,
den strake asfalt-lei.
Og kutter gamle minner
av slitets alfar-vei.

X-poeten

REPLIKKEN

Fortsatt lever det nok mange gode replikker på folkemunne både i Haltdalen og Ålen. Men for at de skal forbli levende er det viktig å få det nedskrevet. Dette som så mangt annet som bør bevares er et fellesansvar for alle som bor i kommunen og som har sin tilknytning hit. Har dere kjennskap til replikker, - det kan være den skarpe, den lunefulle, den kjennetegnende replikk for den som kom med den, eller den «påkanten»-replikker og små historier som du har fått servert, eller har hørt på folkemunnet, - så skriv det ned og send det til undertegnede som skal forsøke å samle en del av dette stoffet.

Tips på folk i Ålen og Haltdalen som sitter inne med gamle historier med gode replikker ønskes også. Det er ikke vanlige «skrønmakere» som søkes, men altså sanne historier fra de to bygder med den gode replikken i.

Et fellestrekk finnes igjen når en ser nøyere på disse replikkene. Det er det lune og det ekte, spontane som preger meget av replikkene. Det som også kanskje preger mange av replikkene og som karakteriserer folk herfra er at en heller ikke går av veien for å spøke lit med seg selv, og aller helst med naboen eller andre gode kjenninger. Mange slike replikker kan for utenforstående virke skremmende.

Det er sagt at det knapt finnes de anleggsplasser i dette landet hvor ikke ålbygger har vært med. Og spesielt populære var ålbyggene blant sine arbeidskamerater. Det var kanskje ikke minst på grunn av sine replikker. Disse anleggsarbeiderne fra denne fjellbygda som for å tjene til livets opphold måtte tilbringe mye av året langt fra familien var nok ikke av de mest pratsomme. Men midt oppe i slitet, og mens det kanskje så mest håpløst ut kunne replikken smelle. En replikk som rommet mye mere enn ordflommen. Det kvikket nok opp i dette spesielle arbeidsmiljøet, enten det var replikken med snert i som i de få ord fanget inn den felles situasjon eller det humørfylte som kunne lyse litt opp i det monotone.

Jeg skal her forsøke å ta med noen eksempler på replikker og småhistorier for bedre å prøve å vise hva jeg har ment og er ute etter. Navn på den som kom med replikkene er sløyfet. Det kan nok også være vesentlig at det er nevnt hvem det dreier seg om, men jeg synes ikke det i denne

I anleggsbrakka kunne historiene og replikkene lyse opp. Tegning: Anders Bjørgård.

sammenhengen. Atskillig lokalhistorie ligger det også i slike små stubber fra virkeligheten.

Ved en tilstelning i «Fram» var det tale av en haltdaling. Naboen var suflør fra første benk. Naboen gjorde på mån, og ga stikkord raskt fremover talen. Taleren bøyde seg fremover talerstolen mot «sufløren» og sa:
«Me kjæm vel dit å, - Jo».

★

Det var oppbyggelsesmøte på en gård med presten Børset. Etter at han var ferdig med sin andakt, - gikk presten bort til gårdskallen som satt og smatta på pipa ved vedkassa ved ovnen i kjøkkenet like ved stua hvor oppbyggelsen skjedde. Presten spurte:
- Hørte du noe du no da, Ola?
- Har e hatt Svarten heime hadde e kjørt deg heimatt!

★

Det var avhør i en sak i Haltdalen i forbindelse med et drikkegilde. Da det ble opplyst hvor mye brennevin som hadde gått med, fastslo lensmannen:
Det var mye det!
Da ble det straks replisert:
- Det vart nå for lite åt oss!

To ganske typiske replikker som tross ordknapphet sier atskillig, - og på en måte kanskje er

karakteristiske for replikkunsten i disse to bygder:
Naboen hadde vært på fisking og ble spurt:
- Fikk du noe?
- E ga itt nå hell!

Og to møttes ved stasjonen i Haltdalen med disse ord:
- Det er medvind.
- Medvind, - det har e aldri hatt.

★

En bygdaorginal som var smed ved Killingdal kom med disse ord under sitt arbeid:
- Det her blir som det kan, - og ikke som det skal!

★

En annen i Ålen det går en del gode historier omkring ble spurt hva han nå gjorde som pensjonist:
- Det synes ikke att noe det jeg gjør. Men har e ikkje gjort det e gjør, så har det syntes!

Og så dette hjertesukket:
- Det er enten eller med postkontoret i Ålen. Enten er det stengt, - eller er det ikke åpent!

★

Og så til slutt et eksempel på den gode historien fra lokalmiljøet:
Ola og Jo kjørte sammen på gruva. Etter at de hadde vært heim om helga og kom tilbake mandag morgen la de seg for å hvile litt før kjøringa startet igjen. Ola var enkemann, men Jo kjente til at han fór å lura med ei igjen. Ola sovna snart, - og Jo nappa da et brev som sto opp fra jakkelomma hans.
Etter å ha lest brevet vekte Jo kameraten og sa:
- Du, det er ett ord her e ikke forstår. Og så sprang han ut.

Gudbrand Grøt

FALKBERGET-EPISODER

Da det i år er 100 år siden vår store dikter Johan Falkberget ble født, og dette jubileet blir behørig feiret over alt, randt det meg i hug et par historier jeg har hørt om denne vår store sønn her oppe i fjellet.

En av hans aller næreste venner var Rasmus Vårhus i Hessdalen. Uttallige var samtaler og meningsutvekslinger de hadde med hverandre gjennom mange år. Rasmus fikk jo også etterhvert de bøkene som Falkberget ga ut. Og etter hva jeg har forstått, så var ikke Rasmus redd for å gi både ros og ris til sin venn.

En dag treftes de to like etter at Falkberget hadde gitt ut en av sine første bøker. Jeg husker ikke hvilken en det var. Men den handlet blant annet om en familie som det sto veldig dårlig til med, og sultedøden banket på døra. Mannen i fortellingen som nærmest var desperat av sult, gikk en kald vinterdag i fjellet og så om rypesnarene. Og nettopp denne dagen hadde det gått et par ryper i snarene og lå der stivfrosset i «gardfanget». Så står det i fortellingen at mannen helt ute av seg selv av sult tar den ene rypa og spiser den slik den er med det samme. Han kaster opp, og spiser med god apetitt opp oppkastet.

Da er det at Rasmus sier til Falkberget: Nei no Johan begynner du å fantasere vel mye. At en mann kan vårrå sultin å eta ei spekt rype, kan nok gå an, men at n' kaste opp og et oppat spyet, nei no må du slå tå lite.

Så ser Johan på sin venn og sier stille og rolig: Du har fill aldri vørri rett sultin du Rasmus.

Som kjent ble romanen «Eli Sjursdotter» filmatisert en gang før krigen. Da filmen ble oppsatt på Røros var selvfølgelig også Johan Falkberget tilstede. Nå hadde ikke filmversjonen den samme avslutningen på historien som romanen. På filmen blir Sjur Halguttusveen skutt, hvilket ikke er tilfelle i romanen.

En av Falkbergets naboer var også tilstede på filmforestillingen, og ble i følge med dikteren på hjemveien. De kom da i samtalen naturligvis inn på filmen. Og naboen spurte hva Falkberget syntes og da særlig om utfallet den fikk i og med at Sjur ble skutt. Falkberget så lenge og tankefullt ned, og så sier han: Ja det var vel best det gikk slik lell da, for n' Sjur var en rett trollgubbe.

Halvard Bakås

SEPTEMBERBLOD

Otto Otnæs

Det driv ei fjør i vindens drag
frå øde fjell,
mens lyngen brenn som blod og gull
en haustgrå kveld.

*

Og under uras steingrå røys-
der rypa satt,
ho ligg der sjelvende av angst
mot siste natt-.

*

Det smalt så hardt et børseskott
i dagens fred.
No drypper blod fra skaskutt veng
i lynget ned-.

*

To svarte auger stirrer sårt mot natt
og stjernes bro.
De slokner først ved dagens rand
i rødt septemberblod.

SMEDEN

Av Otto B. Prytz
Tegning: Jens Tyvoll

Kjell merket nok at Tordis hadde noe til overs for ham, men det måtte mye til for å få bukt med farens uforsonlige motvilje. . . .

De satt tilbords, folka på Groset, da den fremmede mannen steg inn i stua til dem. Han stanset beskjedent innenfor døren, tok luen av seg og signet måltidet, slik skikken var. Husbonden på Groset, gamle Halldor, nikket til ham og ba ham sette seg. Han saumfór fremmedkaren nysgjerrig med øynene: en høy, bredvoksen kar. Rent en kjempe å se til. Håret var lyst, øynene blå, og huden var herjet av vær og vind. I klærne var han som folk flest her oppe i dalene, stutt vadmelskofte og knebukser.

- Kommer du nordfra kanskje;? spurte Halldor forsiktig.

- Ja. Og nå er jeg på vei til gruvene for å søke arbeid. Jeg er smed av yrke, og det skulle være rart om de ikke har bruk for en kyndig borsmed der oppe, sa han.

- Jo, det kan nok tenkes det, sa Halldor ettertenksomt.

De åt videre i taushet. Da de var ferdig, ordnet de til for fremmedkaren og ba ham sette seg borttil.

- Takk, svarte han høflig.

Den fremmede var sulten og gjorde seg god tid ved bordet.

- Du må bare ete, sa Halldor, da han gjorde miner til å slutte.

- Mange takk, jeg er forsynt, svarte han og la spiseredskapen bort.

De ble sittende og prate en stund. Den fremmede fortalte at han het Kjell Trøen, og han at i det siste hadde drevet med både snekring og smiarbeid, men nå ville han prøve å få jobb ved gruvene. De betalte så godt der oppe, hadde han hørt.

- Tjaa. Halldor dro i målet.

- Så storartet til betaling tror jeg ikke det er heller. Jeg for min del har arbeidet der et par år, men fortjenesten ble det nå bare så som så med.

- Jaså. Sier du det? sa Kjell en smule skuffet.

Det sloknet et lite håp hos ham da han hørte dette. På turen oppgjennom dalen hadde han gått og fantasert om hvor gildt deg skulle bli å få et skikkelig lønnet arbeid, et arbeid som ville gi ham høve til å legge noen skillinger til side. Og så var det kanskje ikke annet enn en tom og uvirkelig drøm.

Kjell ble sittende og stirre framfor seg og tie. Borte ved skorstenen stelte de to kvinnfolkene, moren og datteren. Datteren var mørk og vakker, og hun førte seg på en måte som tydet på at hun var av gammel og selvbevisst bondeætt. Men i de brune og varme øynene lå det et drag av mildhet. Kjell satt og studerte den unge jenten til han glemte seg rent bort. Nei - dette gikk nok ikke an. Hva måtte de ikke tro om ham - en vilt fremmed mann, en som attpåtil ikke eide mer enn det han sto og gikk i. Han så likesælt en annen vei for å bortlede oppmerksomheten.

Gamle Halldor snudde seg imot ham og spurte: - Du kunne ikke slå deg til ro noen dager her da? Jeg har mye redskap som trenger vøling, og så framt du syntes du hadde tid, så kunne du gjøre noe nytt óg. Jeg har slitt med den samme redskapen i mange år nå, uten at den er ettersett og satt istand.

- Jo. Har du bruk for meg så kan jeg godt hefte noen dager, svarte Kjell etter en stunds betenkning.

Dagen etter sto Kjell Trøen i smia på Groset. Jevnt og taktfast klang slagene mot ambolten og tonte videre ut i den friske og solfylte vårdagen. Iblant hørtes brutte strofer av en sang. Kjell likte å synge mens han arbeidet. Det styrket humøret. Alt gikk så mye lettere da.

Med rappe, ledige slag formet han de kvitglødende jernstykker, og gnistene spratt som bittesmå stjerner omkring ham. Det var varmt inne i den sotsvarte smia. Svetten rant nedover ansiktet og brystet der skjorten var åpen. Han tok et nytt jern fra avlen, snudde seg mot ambolten og ville til å hamre igjen, men stoppet brått da et menneske gled fort og lydløst inn gjennom den åpne døren. Han rødmet svakt da han så det var Tordis, datteren på gården.

- Er det du som farer så stilt, sa han.

- Ja, jeg hørte du sang så vakkert, og da fikk jeg lyst til å gå en tur, sa hun og lo sjenert.

- Å nei, jeg er nå ingen sanger, unnskyldte han seg.

- Jo. Du har en pen stemme. Men synger du bare salmer du? spurte hun.

- Ja. Liker du ikke slike sanger kanskje? sa han og smilte.

— men stoppet brått da et menneske gled fort og lydsløst inn gjennom den åpne døren.

- Far vil nok ikke like det hvis han får høre det.

Det kom et tungsindig drag i de brune øynene da hun sa dette.

- For meg er det ikke så farlig, svarte han trygt.

- Det ville bli så trist hvis dere skulle bli uvenner, la hun til.

- Ja det skal jeg da prøve å unngå, sa han.

Han grep hammeren og fortsatte, og litt etter forsvant hun ut gjennom dørgløtten igjen, like lydløst og ubemerket som hun var kommet. I grunnen var hun ikke annet enn et stort barn ennå, tenkte han. Og han merket at hun fikk mer og mer plass i hans tanker, enda han forsøkte å holde henne utenfor så godt han kunne.

Jern etter jern ble smidd ferdig og stukket ned i en trebøtte full av vann. Det freste og kokte for hver gang nede i bøtten, og dampen fra det boblende vannet fylte den trange smia med en skarp og syrlig lukt.

Nå ringte matklokka på Groset. Spinkle, skjelvende toner varslet at middagen var ferdig, og Kjell la et digert vedstykke i avlen og karet glørne over så det ikke skulle slokne. Så stengte han døra og gikk...

De benket seg rundt det store langbordet i stuen. Kjell leste bordbønnen før han begynte, og da han var ferdig med etingen, knepte han hendene, lukket øynene og takket stilt for maten. Men før han rakk å slutte, steg husbonden opp og forlot plassen sin med tunge, stampende steg. Kjell mente han så fiendskap i den annens opptreden, men lot som ingen ting.

Tordis stirret forstemt etter faren.

- Han eier ikke skam, sa hun bittert da han var utenfor hørevidde.

- Å, det retter seg nok, sa Kjell trøstende.

Hun svarte ikke, sto bare og så ned og fikk en lett rødfarge i kinnene. Han undret seg over hva det kunne bety. Kanskje har hun litt til overs for meg likevel? tenkte han da han ruslet attende til smia.

Etter som dagene gikk, syntes Kjell å merke en taus, uforsonlig uvilje hos husbonden. Etterhvert ble det så tydelig at det ikke var til å ta feil av. Men i sitt omflakkende og skiftende liv hadde Kjell lært å møte all motbør med fatning. En søndags ettermiddag, tre uker senere, var det likevel nære på at det skulle briste for alvor mellom dem.

Kjell kom utenfra. Ved stuebordet satt husbonden og en av naboene og drakk. Øynene skinte, ansiktene blusset, og samtalen var unaturlig høy og ivrig. Straks Kjell så dem tenkte han å snu og gå igjen, men det var husbondens rustne stemme og grove røst som fikk ham til å ombestemme seg.

- Se der! Der har vi lesaren!

Kjell tidde.

- Kom hit, gutt! Kom og ta deg en real støyt, fortsatte han.

- Takk, men jeg skal ikke ha noe.

- Haha! Så, du drikker ikke du nei. Når jeg har bydd deg så *skal* du drikke.

- Nei, stopp nå! ropte Kjell.

Stemmen hans dirret av harme. Ublidt puffet han til bonden så han ravet baklengs og tapte det meste av innholdet utover golvet. Kjell sto ferdig og ventet på et nytt angrep, men nei - Halldor gjorde ikke flere forsøk, han sto bare og glodde dumt på sin motstander. Da kom Tordis fykende utenfra og gikk tett inn til faren.

- Hva er det du gjør!

- Jaså. Du holder med ham. Ja, jeg kan tenke meg det, for han skal vel liksom være *kjæresten* din, han!

I fullt raseri slengte han glasset bort på bordet og satte på dør. De så ham trampe fort og hissig over til stallen og gå inn.

Om litt kom Halldor ut igjen og leide en unghest ved bislet. Hesten var kåt og urolig, og han hadde sin fulle hyre med å få spent den for skysskjerra. Han kløv opp på setet, strammet tømmene og ga hesten et kraftig rapp fra svepa, og i voldsom fart svingte de gjennom gårdsgrinda og ut på hovedveien.

- Bare det ikke skjer en ulykke, mumlet Tordis og stirret etter faren med skremte øyne.

- Det går nok bra, svarte Kjell.

På tonefallet merket hun at heller ikke han følte seg helt trygg. Og dette gjorde henne ennå mer motløs. I to lange timer ventet de forgjeves Halldor tilbake, men da orket ikke Tordis mer. Hun ba Kjell bli med henne og lete.

Kjell tok trøyen på og fulgte henne, og de fant hesten. Den gikk og beitet ute på en smal myrstripe like ved veien. Både hest og kjerre var i god behold, men kjørekaren så de ikke noe spor etter. Tordis bleknet og grep Kjell i armen.

Han fanget inn hesten, hjalp henne til rette i framsetet mens han selv tok plass bakpå, og så kjørte de langsomt av sted for å lete etter Halldor. De holdt begge skarp utkikk på hver sin side langs veien. Slik kjørte de nesten en halv kilometer. Da fant de ham. Kjell stanset brått, leverte tømmene og begynte å klyve nedover den bratte skråningen. Halldor satt halvt oppreist md ryggen mot en stor sten. Ansiktet var blodig og hovent. Kjell støttet ham til han satt vel forvart oppe i kjerra, så snudde de og kjørte i taushet gjem til Groset.

Halldor måtte holde senga i flere uker. Skadene han hadde fått var ikke så helt uskyldig. Den ene foten var skamfert slik at han ikke kunne benytte den stort.

Det gikk hele to uker før Kjell traff husbonden igjen. Da ble han en dag plutselig kalt ut i kammerset til ham. Det var en blek og ussel skapning som satt i senga, og han liknet lite den brautende og stive mannen han fra før var vant til.

- Sett deg, for jeg vil at du skal hefte en stund, sa han.

Kjell gjorde som han sa.

- Ja, du undres vel over at jeg har bedt deg hit, men har ligget i flere dager og grublet, og nå vil jeg snakke med deg. Han stoppet litt før han fortsatte: - Si meg, er det slik at du og Tordis har vært mye i lag i det siste?

Kjell rødmet og stotret litt.

- Ja, det er slett ikke meg imot, fortsatte Halldor, for jeg unner Tordis en flink og flittig mann, en som kan ta vare på gården og tingene her. Derfor vil jeg håpe at det blir et par av dere. Men det var noe annet jeg ville be deg om. Vil du ta ned Bibelen fra skapet der og lese litt?

Kjell reiste seg og fikk tak i den gamle Bibelen som var helt grå av støv. Han bladde til han fant et høvelig stykke og begynte så å lese høyt og langsomt. Da han lukket den og skulle legge den bort, sa gamlingen? - Ta den hit, du. Jeg vil ha den liggende her på bordet ved siden av meg. I nesten femti år har den stått i skapet, så det er visst ikke for tidlig å ta den fram.

De trykket hverandre i hånden før de skiltes. Lett til sinns forlot Kjell det lille kammerset, og han gikk direkte gjennom stuen og ut for å finne Tordis. Han hadde litt å snakke med henne om...

NAVNESTEINEN

Langt oppe i lia, - oppunder fjellbandet ligger denne steinen i Aunegrenda. Sommers tid er den ikke så enkel å få øye på tett omkranset som den er blitt av bjørkeskog. Når den skimtes, - eller du passerer noen metre fra virker den like uinteressant som gråstein flest. Men et nærmere bekjentskap byr på minner fra svunne gjeterdager. I steinen er skjært ut en masse bokstaver.

Hvor kronglete fjellbjørk nå står tett i tett var her tidligere åpne lier med frodig fjellbeite. Og mang en gjeter har kvilt på denne steinen. Her ble nista fortært. Og mens geitene eller var det kyrne beitet omkring var det oversikt her fra steinen. Kniven kom fram fra slira mens det ble spikket stav eller fløyte. Og med knivspissen begynte gjeteren også å risse «sine» bokstaver inn i steinen da den viste seg å være passelig «bløt» og fin å skjære i. Flere fulgte etter og gjorde det samme. 1880 er ihvertfall et årstall som skimtes. Hjerte med bokstaver i er skjært inn og forteller sin spesielle historie. Flere slektsledd er forøvrig representert på steinen fra de første gjeterne skar inn sine bokstaver. Nå gror mose i utskjæringene. Men mange bokstaver er fortsatt godt synlige. Og er en så heldig å få følge til steinen med en som selv var gjeter og en tar seg tid til å slå seg ned å lytte, får en liv i bokstavene. Minner knyttet til personene med en historie kan følge på kjøpet. Og steinen er med og forteller atskillig bygdahistorie.

Tekst og foto: Gudbrand Grøt

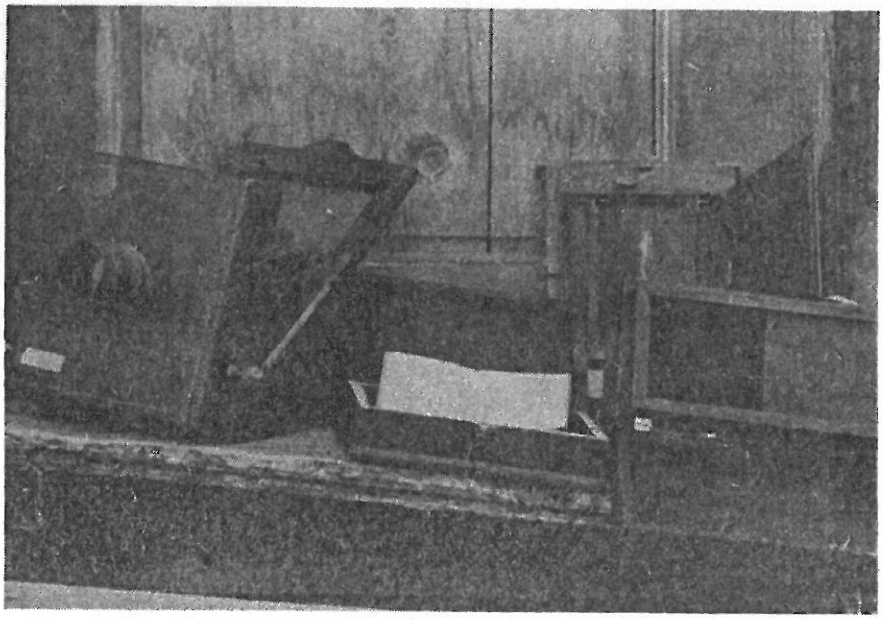
Børre Svensen Lien

Av Hans Kosberg

Det hender av og til at noen av de yngre spør: Hvem var Børre Svensen Lien? Ennå lever det selvsagt mange i Ålen som har hørt om ham. Og jeg utelukker ikke at noen som barn kan ha set ham. Han var født 4. februar 1859 og døde 23. september 1895, 36 år gammel. - Navnet Lien hadde han fra gården Østerli i Ålen. Østerli var lensmannsgård. Jens og Didrik Lien - far og sønn - hadde embetet fra 1772-1809. Didrik solgte imidlertid gården i 1806 til Per Andersen Ryen fra Rugeldalen. Han hadde vært skoleholder. Han overtok lensmannsgården, men ikke embetet, - det hadde Didrik Jensen til 1809. Derimot ble Per Andersen gift med en lensmannsdatter, nemlig Kari Bersvendsdatter Nesvold (Nordgården). Bersvend Nesvold var lensmann omkring 1770. Kari må ha vært flink. Hun ble konfirmert 15 år gammel. I hennes konfirmantkull i 1783 var 23 jenter og 15 gutter i en alder av 15 til 20 år. Av disse 38 var det bare 3 jenter som var 15 år. Dessverre måtte ofte noen vente ellr gå om igjen.

Per Andersen Ryen (f. 1773) tok navnet Lien. Han og Kari (f. 1768) var besteforeldre til Børre Svensen. Det var prestene som tok ut skoleholder. Da må vi gå ut fra at Per Andersen var en hederlig og begavet ungdom. Her skal nevnes litt mer om Karis slekt. Broren Anders ble heime på gården. Han var en meget dyktig og arbeidsom bonde, en mann med stor tiltakslyst. Han var en holden mann og kjøpte en stor eiendom ved Aursunden, en gård han drev sammen med Nesvold. Broren Lars ble stiger i Tydal. Men var også en ypperlig bonde, bykslet i 1814 Fossan gård og drev den fram til et mønsterbruk. Anerekken Lars (1774-1853), Erik (1814-1907), Lars (1847-1928) og Jon Nesvold (1874-1961) er i bygdebøkene for Tydal og Ålen nevnt som Tydalens betydeligste menn. Søsteren Ragnhild kom til sin farbror Svend i Kristiansund. Svend var kommet seg godt til, var med i byens styre og stell, bygde byens første vassverk, som ble vide kjent. Her ble Ragnhild gift, og ble bestemor til politikeren, riksmannen og statsråden Hans Rasmus Astrup (1831-1898), engang Norges rikeste mann. Kari hadde også en bror som hette Rasmus. Han kom til Bårdstu. Han var maler, og er nevnt som en av de betydeligste bygdekunstnere på den tid.

Kari Bersvendsdatter og Per Andersen fikk ni barn. Ikke alle levde opp. Sønnen Svend og tvillingene Bersvend og Anders ble boende i Ålen. Alle tre var sermerkte menn med godt lov i grend og bygd. Bersvend overtok Østerli, og ved siden av arbeidet han ved Eidet smeltehytte. han pendlet atten km. hver dag. Det høres utrolog ut i våre dager. Men Bersvend hadde da også kjempekrefter. Anders ble klokker og skoleholder i Ålen.

Av fotoutstyret til Børre som nå er oppbevart i museet i Ålen.

Et typisk bilde fra Børres store produksjon. Denne dama som poserer ved stolen Børre laget til formålet er det kanskje noen som vet navnet på?

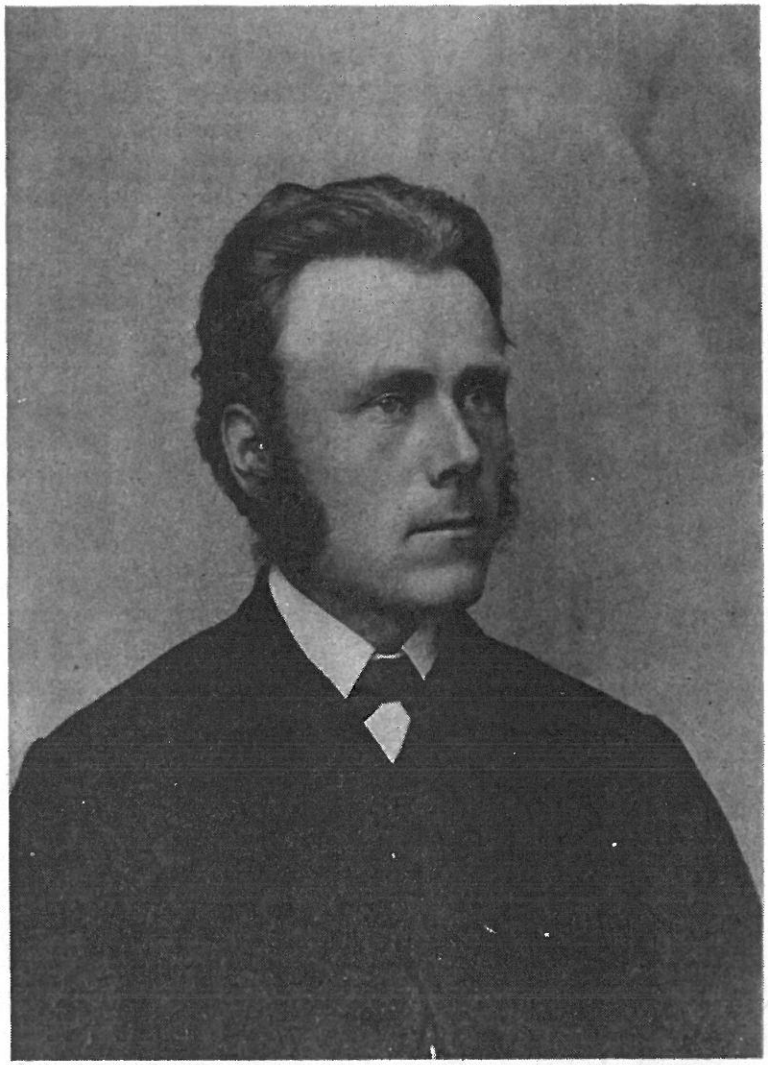
Litjklokkeren ble han kalt. Det var omgangsskole, og enkelte gårder måtte holde lokale. Det fulgte sikkert glede og spenning når skolemester og elever kom til gården. Men det heter også at de gruet seg litt til Litjklokkeren kom. Han hadde nemlig den «slemme vane» å sitte oppe langt utover kveldene å lese, granske og filosofere. Og da gikk det så hardt på talglysene!

Svend Pedersen Lien (1809-1888) ble i 1841 gift med Eli Børresdatter Langland (1818-1901). Klokkemakeren Børre Langland var hennes oldefar. Svend var en allsidig handverker. Byggingsarbeide og maling i sommerhalvåret og rokkemakeri om vinteren ble vel det viktigste. «Min far var en selvpraktiserende mann», sier sønnen Børre. Attåt drev de i mange år en gård i Holden. Med en stor barneflokk var det vel ikke mere enn fra hand til munn. Han solgte gården og fikk kjøpt jord av sin bror Bersvend og bygde opp gården Ekran. Men etter få år måtte han levere den nybygde gården og flytte til Kåsen, hvor han ryddet på ny. Det heter at han satte seg i gjeld med to hundre riksdaler til en privatmann. Da denne trengte sine penger tilbake, måtte Svend løse floken på denne måten. Det var altså ikke så sterkt økonomisk bakgrunn for Børre Svendsen. Istedenfor Lien ble nå ofte navnet Kåsen brukt. - Som vi ser hadde Børre Svendsen god slektsarv fra begge sider. Det var menneske med nytenkning og tiltakslyst.

Børre Svendsen etterlot seg en notatbok fra de siste tiår før han døde. Brorsønnen Anders P. Kåsen lot meg se den i gjennom engang. Her møter en tanker fra en rikt utrustet ungdom, og en fylles med undring og vemod. «Jeg måtte tidlig være med far for å lære å dreie, skjønt jeg ikke hadde særlig lyst til det», sier han. Å være med sin far på malerarbeide rundt omkring på går-

Rundt på gårdene dro også Børre for spesialoppdrag. Og det ble da gjerne posert med dyr fra gården som en var spesielt glad i eller stolte av. Her drengen Klas med storoksen på Unsholtet.

Børre Svensen Lien

dene likte han bedre. Men allerhelst ville han bli kunstmaler. Atten år gammel fikk han se et maleri, et portrett av Hans Aasen, hos hytteskriver Hauan på Eidet gård. «Dette bilde ble ikke så snart glemt. Det gav i sannhet en mystisk virkning på meg. Året etter ville jeg prøve. Men kom snart til at jeg ikke kunne bli noen kunstmaler: «Dette er nok et uttrykk for hans tanke: Om jeg har talent og stor lyst, så må jeg ut i lære, slik alle andre har måttet gjøre. Men den vegen var nok stengt for Børre. Han måtte nøye seg med å lenges «over de høye fjelle». Men mange bilder og portretter ble det etter hvert likevel. Noen må han også ha malt på bestilling. Han har notert: Tora A. Reitan, fem bilder, tilsammen kr. 20,-.

Hans største verk var maleriet av Riksretten 1884 etter en tegning. Dette arbeidet fikk han ferdig før han døde. At han valgte dette motiv må en ta som et vitnemål om at de fulgte godt med i rikspolitikken i den vesle heimen i Kåsen. Om det var nok av møye og slit, så var ånden villig. Børres litt eldre bror Peder var en meget gløgg og opplyst mann, og deres far levde enda. At deres sambygding Jon J. Reitan var medlem av riksretten, gjorde kanskje også sitt til at denne saken vakte stor spenning og interesse.

Det var jo flere store saker i 1880-årene. I notatboka går det tydelig fram at han med iver og glød har fulgt forhandlingene om diktergasje til Kielland. Det er ikke vanskelig å se hvilken tanker han har gjort seg. Han har tilmed skrevet ned den såkalte Oftedalsvisa. Oftedal var jo hovedtalsmannen mot diktergasje til Kielland. Tildragelsen med statsråd Ole Richter som tok sitt liv i 1888, fanget vel også interesse. Richter var jo forlovet med deres slektning Ebba Astrup.

I det hele tatt må de åndelige sysler ha opptatt mye av hans fritid. Ved konfirmasjonen i 1874 hadde presten Frost gitt ham karakteren «Meget god kristendomskunnskap og flid». Dette faget viet han også siden stor interesse. Jeg tror vi med rette kan si at hans legning var liberal i ordets -

positive mening. Han mente menneskene måtte vinne seg en videre horisont. Verst er den herskende intoleranse, den snevre synskrets tåler ikke en selvstendig tanke, noterer han.

Som eksempel på hans vidstrakte interesser kan nevnes at han også var innom kronologien. Det gikk vel helst ut på å få vite når påsken inntraff og hvilken ukedag en oppgitt dato hadde. Han hadde nedskrevet tabeller over soltall, epakter og gyllentall og en regel til å finne årets søndagsbokstav. Det var bare å gå i gang med å regne.

Best kjent er vel imidlertid fotografen Børre Svensen. Her var han helt selvlærd. Han måtte bygge opp alt fra grunnen av. Som den dyktige handverker og fingernemme mann, gjorde han storparten av utstyret selv. Flink til å dreie var han. Og spesielle stoler laget han som ble brukt i fotograferingen. Tett ved gården satte han opp en bygning, et lite rom med store glassruter i tak og vegger. Hit kom da folk for å la seg forevige. Tilslutt ble det vel litt av et levebrød. Med sitt kamera dro han også til bygdene omkring. Ser du etter i dine gjemmer, så finner du sikkert eldre foto med hans stempel under bildet eller på baksiden. Hele det fotografiske utstyret som Børre etterlot seg er av hans familie overdratt til Museet i Ålen. Takknemlig kan bygda være over at familien med sitt vidsyn har bidratt til å ta vare på disse kulturelle verdier.

Til hvilke kunnskapskilder hadde han tilgang, kan en spørre. Et passende bibliotek hadde han nok. Børre og broren Peder og et par andre i grenda hadde tilsammen subskribert på Salmonsens Store Illustrerede Konversationsleksikon (1893-1911), i alt nitten bind. Men Børre vant vel ikke å få så stor glede og nytte av denne kilden.

Som jeg har nevnt møter vi i denne slekten mange mennesker med nytenkning og tiltakslyst. Noen ble kanskje sett på som originaler. Nordaungubben i Haltdalen hørte til slekten. «Uten tvil den merkeligste mannen bygda har fostra», sier Nygård. Han og Kari Bersvendsdatter var søskenbarn.

Børre Svendsen var gift med Marit Johannesdatter Storrønning. I det kortvarige ekteskap av tre år hadde de barna Ella og Anders, som begge døde i ung alder.

KOMMUNEVÅPEN

Interessen for egne kommunevåpen har vært økende de senere årene. Dagens skapning av kommunevåpen har hatt sin utvikling fra meget gammelt av. På 15-1600 tallene framsto figursammensettinger i skjold. Det er de siste årene at mange kommuner har kommet til med sine egne «våpen», og det regnes med at en nå har ca. 100 fastsatte fylkes, by og herredsvåpen og av disse er det ca. 30 byvåpen som stammer fra før år 1900.

Disse ordene som en kort innledning til å lufte spørsmålet om eget kommunevåpen for Holtålen. Tanken slippes hermed ut og kulturstyret ønsker da eventuelle reaksjoner på dette. Kultursekretæren tar gjerne mot reaksjonene på om det bør innstiftes eget kommunevåpen og gjerne også forslag til motiver.

Kommunevåpenet skal til slutt godkjennes av Kongen i statsråd og forskjellige retningslinjer er det både for selve utformingen og for bruken av et kommunevåpen. Formålet med reglene er at kommunevåpene skal presentere seg på en verdig og høvisk måte i vanlig bruk. Våpnene skal være symboler for offentlige myndigheters kompetanse og for geografisk avgrensede fellesskap.

Dette er nå altså i første omgang bare en forsiktig lufting fra kulturstyret av spørsmålet og er det noen av kommunens innvånere som har reaksjoner på dette så kontakt kulturstyret.

FØRSTE UTFOR-KJØRINGEN I ÅLEN

Tekst: Halvard Bakås
Tegning: Kjell Bakås

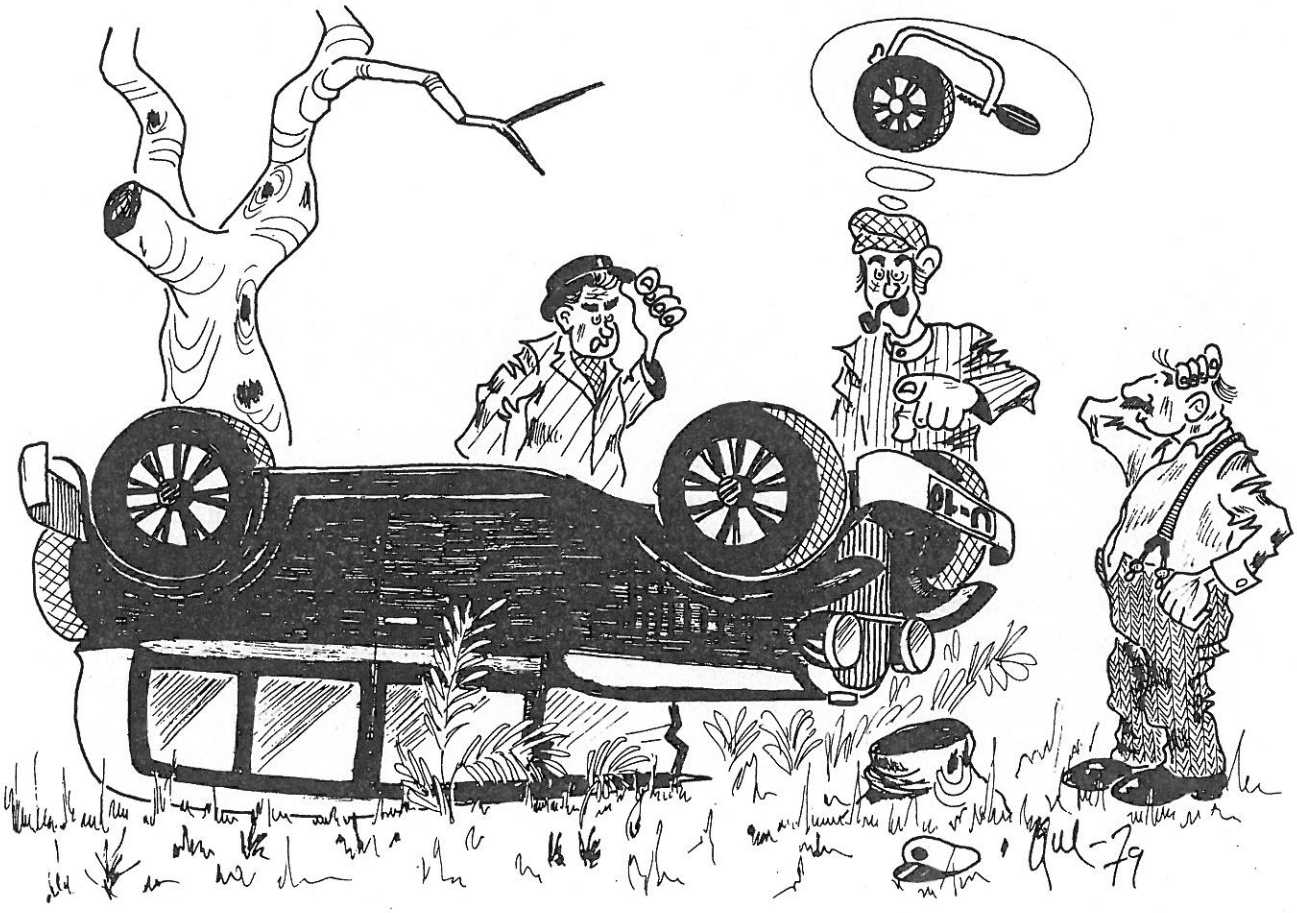
Når en idag kaster ett blikk utpå veien, - er det ikke mange sekunder mellom hver bil som raser avsted. Veien er blitt bilens plass. Fotgjengere blir sjeldnere og sjeldnere, for ikke å snakke om hesten. Ja det er nærmest et særsyn å se et hestekjøretøy på veiene idag.

Men en skal ikke gå så mange årene tilbake før enn det motsatte var tilfelle. Undertegnede har gjennom mange år ført dagbok over vær og vind, og en del større og mindre begivenheter m.v.

En dag hadde jeg morro av å bla litt i notatene som var gjort i 1947. Og der sto det skrevet blant annet den 30. juni: I dag kjørte det to biler sydover dalen.

Men det som her skal fortelles hendte nok omlag 30 år tidligere. Når det en sjelden gang hendte at en bil kjørte gjennom bygda så var det virkelig en stor sensasjon og et samtaleemne i lange tider. Og var det en bil i farten enten oppover eller nedover Gauldalen, så gikk nyheten som løpeild foran, idet man ringte til venner og kjente som hadde telefon og fortalte, «at nå kom det en automobil kjørende etter Kongsvegen». Og alle store og små som hadde en mulighet, fortet seg fram til veikanten for å bivåne dette tekniske vidunderet som raste forbi i en støvsky med en svimlende fart av 25 til 40 kilometer i timen, og som det luktet så rart av.

Så hendte det en dag at det kom telefon fra Haltdalen at en automobil var på vei oppover

mot Ålen. Og som vanlig samlet det seg mye folk langs veikanten, og da særlig mange ungdommer og barn.

Veien den gang gikk ikke der den gjør idag. For etter at Eabrua var passert gikk veien over Kullhaugen forbi Malmplassen og videre oppover forbi Eabakken, Brattbakken over Bendbrua og gjennom Gåtågjelan og fram til den nåværende veitrasé ved Moan.

Standarden på veien var nok bare så som så, for ikke å snakke om alle grindene og bakkene. Men Brattbakken på nordsida av Bendbrua var nok de fleste sjåførers store skrekk.

Og slik gikk det også denne gangen. Automobilen klarte ikke å komme opp, så sjåføren måtte rygge ned igjen for å få større fart. Men under rygginga bar det utfor veien og automobilen ble liggende med hjulene i været i buskasset på nedsida av veien. Sjåføren kom seg uskadd ut, men alle tilskuerne som sto der og bivånet det hele, ofset seg, og ble naturlig nok redselslagne, for noe slikt forferdelig hadde ikke hendt i bygda før på det trafikkmessige området.

Og så ble gode råd dyre, for hvordan skulle man få dette monstrumet av et kjøretøy opp på veien igjen?

En mengde folk samlet seg etter hvert, og man diskuterte og la planer om hvordan man skulle gripe saken an. Etter mye om og men, var det et lyst hode som foreslo at man skulle få tak i Østengen.

For han var vel regnet for å ha mest teknisk innsikt i bygda på den tiden, og som kanskje kunne løse dette problemet.

Som sagt så gjort. Østengen kom, og etter en del spekulasjoner kom han fram til at det eneste man kunne gjøre for å få «doningen» opp på veien igjen, var nok å få tak i ei baufil og sage av hjulene.

Nå vel, dette ble det imidlertid ikke noe av heldigvis. Enden på det hele ble at etter flere timer med hjelp av rå muskelkraft og mange sterke karer, rep og tau, fikk man «automobilen» på veien igjen etter den aller første utforkjørinen vi kjennr til i Ålen. Hvoretter den kunne fortsette sin «ville» ferd over Bendbrua og Gåtågjelan uten noen nevneverdig skade. Og uten hjelp av servicebil og utbetaling av forsikring og kasko.

Anleggsarbeideren

I Ålen er mangen arbeidsmann som ferdes rundt i vårt vidstrakte land, og barna et inderlig ønske har om å få være mer sammen med far.

Hans lengsel går til dem han har kjær, han håper å komme dem mere nær, så han i sin fritid får komme hjem, og være langt mere sammen med dem.

Sterkt til en bygd går lengsel og savn. Ålen er bygdas velkjente navn. Han former en bønn i tanke og sinn: Å, la meg få være i heimen min!

Arne Reitan

Gruvberser på Killingdal gruve omkring 1890.

Foto: Børre Svensen Lien

Otto Otnæs:

RÅDYRA VED HENGSRØSTA

Tegninger: Peder Bakken

Ei ung rå styltra seg fram over de åpne myrdraga ovom Hengsrøsta, just som vårnatta skumret over den øde skog. Den gikk langsomt og likesom letende etter feste for de små kløvene sine. Og gled de over en sleip rottrevl - eller i kanten av nedgrodd stein - var det på nære nippet at det skulle bære over ende.

Ellers gikk dyret med en fremmed uro i seg - en angst det ikke kjente til, men som var helt ulik den som båra gjennom hårravet når farlige dyr remjet i skogene - eller luende auge gnistra mot den i sult og lidenskap.

Det runde hodet med de store, lyttende ører senket seg djupere for hvert skritt. Og gang på gang gulpa den opp rester av morgenmaten sin.

En halvtime seinere stod råen inni et dunkelt skogholt, og her la den ut på natta sitt første lam - en bukk.

Den vesle skapningen var nærmest bare en sleip, skjelvende klomp, som den lå der og harket og nøs. Men da mora hadde slikket den tørr, og den langt om lenge fikk kravla seg opp på de granne beina - ble den et yndig lite skogens dyr, med rødrunt let, og dropler av kvitt innimellom.

En mjuk stolthet strømmet gjennom den unge rå. Og det ble ingen måte på all omsorg som falt den vesle til del, mens natta skred, og mild vårvind lekte i baret. Og den kunne trampe hardt med beina - og reise litt på nakkehåra, om det så var et markmuspar som pilte forbi. Eller en nattvak orre som suste over tretoppene.

De første døgna ble de i skogholtet. Og råen beitet av blåbærriset og de små bjørkesnara i utkantene. Ellers stod hun der vaktsomt lyttende og været mot vinddraga.

Lammet hang ved morens spener eller stod med siklende mule og stirra med de troskyldige auga sine, når sollyset lekte mellom trea. Men kom en vårvill orre og slo seg ned i myrkanten og tok til å frese sitt: tsjo-yschk, tsjo-yschk - da trykket det seg inn til råen og stod dørgende stille.

Og da det led så langt, at de tok til å vandre de kronglete dyrestiene fram til beitet - ble det evig noe nytt å undres over for lammet. Snart var det små bekker som nynna mellom torv og stein - snart småfugl som kjeklet om ett og annet - eller ekorn som smatta oppe i baret. Og djupt i dalgropa sang elva en øde sang - slik den hadde tonet gjennom uminnelige tider.

Dager gikk. Og det ble sommer.

Tung kvaeeim hang i barrøstene. Og eim fra mange slags bla og blomst møtte dyra fra de åpne glenner i skogen. Homle og andre småkryp levde sitt travle liv. Og trost og småfugl kjempet tappert når kråka nærma seg de små reira deres. Men djupt mellom lyngtuene lå røy og orrhøne vaktsomt stirrende, når hauk eller annen rovfugl hang som små prikker oppi himmelblået.

Hele skogdjupet levde inn i en jordnær travelhet. Og i små røyser - under morkne trestubber - oppi gamle kråkereir - lå sultne småliv og peip etter mat. Og tung fot - og lydløs smygende labb - tunge og lette vingeslag - alt var på ferde. Noen rakk fram med fangsten. Andre ble sjøl fanget inn under strevet, og pillet av til en gulkvit beingrim.

Alt dette lurende tass i kvist og fjorgammelt løv gjorde råen sky og vaktsom. Den gikk derfor aldri ut på de åpne glennene, uten å ha stått en lang stund og lyet og været. Og brast en kvist under klovene - eller en skogfugl kunne bråskremme litt, var den straks ferdig til flukt.

Når dyra ikke beitet i de frodige grasåkrene, kløv de i bergskåra utmot elva - eller gjorde noen hurtige sprang gjennom skogen i ungdommelig kåthet. Men kom en tobent forbi for å prøve småauren i de svarte hølene - da trykket lammet som en annen rype, mens råen sprang ut for å lede oppmerksomheten på seg sjøl.

I blant kunne raureven komme smygende attom kjerra der lammet stod - eller lå. Da gikk råen til angrep. Og reven fant det lurest å komme seg unna dette fnysende, trampende dyret, med kollete ører og strittende hårmanke.

Tidlig en morgen - ennå mens skogen døset av i nattlig ro -dro dyra østover. Den kvøvende solvarmen i den bratte lia var ikke til å holde ut lenger. Det oste fra jord og stein. Og vinddraga nådde likesom ikke ned til marka. Nå trakk de over til den andre dalsia, og videre opp mot myrdraga og fjellet.

De kom ned til elva, der en tverrelv strømmet ut fra en trang dalrevne vestfra. Og her ga de seg til å beite av den sølvgrå vierkjerra langs det steinete faret.

En forunderlig tung stillhet lå over dalrevnene. Ikke et vindpust rørte baret. Ikke en fuglelåt hørtes. Bare dette ørfine sus fra elvedraga, som steg og sank, og døde bort.

Solbrannen tentes just over åsen i øst, og furua som klorte seg fast i det bratte bergflåget fikk en gyllen let. Øvst oppi stod et stortre med en veldig krone. Her kunne hele tiurflokken slå seg ned i sprengkalde vinterdager. Men da kunne det også smelle noen skot frammi åskammen, mens en og annen fugl buet seg utfor stupet.

Dyra gikk ut mot elva. Og rån hadde alt satt beina uti, da hun trakk seg langsomt attende.

Var det ikke en grein som brast der borti småskogen? Råen lyet. Men bare elvesuset kunne den høre.

Da steg en veldig elgokse ut på tangen mellom elvene. Den stanset, og strakte litt på de to lyshårete bakbeina. Så løftet den hodet og været mot rådyra. Den taggete hornkrona kom helt bak på bogkulen, og sollyset glinsa over den fuktige mulen. Siden skrevet den ut i storelva, og vadet over.

Da råen og lammet sprang lia oppetter, gikk de kvite speila deres som hastige vink av bleket tøy mellom stammene. Det store ufarlige dyret hadde likevel gitt dem en liten angst. De kjente seg likesom så veike og små - .

Den tunge barskogen løste seg ut mot engrisen bjørkli. Bakom den lå flate myrer med tanger av fast land; hvor en og annen forvridd furu lutet med bleike kroner. Innom der igjen tok fjellet til.

En frisk, svalende vind møtte dem, da de buet seg innover bråttet. Og de ble stående en lang stund og bare lye og være. Etterpå la de seg ned mellom vierkjerra. Og først mot natt gikk de ut for å beite i det friske fjellgraset - og i blahegnet omkring - .

Her i fjellien traff de også borti andre råer, og andre lam. Og vesle-bukken fikk prøve hornaddene sine bare rett som det var. Ja, de små kunne stå hele timen i trekk og smådunke hverandre i skallen - eller ryke sammen så jorda sprutet unna klovene. Men når leken trettet dem, gikk de sammen igjen, som om intet var hendt.

Ellers ble den bare rundere over ryggen, og seigere i beina for hver dag som gikk. Og råen kunne fly opp i fullt sinne, når den fikk seg et kraftig støt i vomma. Men kom den mot henne på ny, med hodet på skakke og i en forvridd sidegang, og med bustete nakkehår - da mintes den sin egen lekende ungdom - og ble like blid igjen.

Slik gikk dager og døgn - .

De lyse nettene forsvant. Det skumret alt mens dagen døde bort i blod og brann over vestfjella. Men ennå smakte løv og myr søtt og sommerlig. Og inni fjellriset stod multa som gule lysluer, der dyra beitet.

Fjellfloene hadde vært så fredelige hele sommeren utover. Sjelden reket en tobent forbi. Og rovdyra hadde de heller ikke merket noe til.

Men tidlig en morgen - ennå før nattskodda løste seg opp - og måneskalken slokket sitt lys - kom en hes, kallende lyd fra skogsnara utfor bråttet.

Råen spratt opp, og været med løftende mule. Og da lyden kom igjen - nå noe nærere, tok hun til å skjelve fra øra og helt bak på lenden. Siden ga hun seg til å løpe i en snever ring rundt einerkjerra.

Da ruset et dyr ut fra småskogen i rasende fart. Og en stor råbukk bråstanset, så flomyra sprutet unna klovene. Den så stygg ut, som den stod der med rullende auge - kollete ører, og med hårmanka rett i været. En ram brunstlukt oste fra dyret.

Vesle-bukken ble redd, og gjorde et langt hopp inn til mora.

Da kom storbukken med senkede horn ennå mere fryktelig å se på. Og det støtet den vesle fikk over bogfjøla, var så hardt, at den gikk over ende inni bjørkekjerra, og ble liggende. Når den siden kom seg opp igjen - hinkende på tre bein, hørtes morens angstskrik langt borte -drevet i vill flukt av den brutale elsker.

Da mørket atter senket seg, stod vesle-bukken ensom i den mørke skog, mens tung høstvind fikk trærne til å knirke og gnåle. Og det var som om noe knaka i den selv også når lydene fra den stønnende skog gikk som knurrende rovdyrlåter gjennom mørket. Og da kattugla hauket øst i åsene, senket den seg ned, lå så helt urørlig, at bare den vesle vomma som hevet seg under korte åndedrag, minnet om levende liv.

Tidlig neste morgen løp den nedetter den tunge granlia, der dyra en gang hadde vandret den motsatte veg. Og så lett og varsomt løp den, at ikke den minste lyd kunne forråde dyrefoten.

Nå og da stanset den, og mekret sårt og pipende. Det var som kallet den på noe, men fikk ikke svar. Skogen lå så tyst og høstlig øde. Bare tellskjora pratet så smått under sin lydløse flukt fra tre til tre.

Dager og netter hadde gått inn i mørket - og solens bleike gjenskjær over den døende jord. Asp og rogn luet som nyinger over alt i liene. Og bjørka gulnet sterkt av mot den eviggrønne barskogen. Vesle-bukken var nå kommet inn på kjente trakter. For just nå stod den inni det tette skogholtet ovom Hengsrøsta.

Den var nå likesom blitt mere voksen å se på. Horna tegnet seg sterkere fram. Og hårravet var blitt striere, med lysere let. Siden mora kom bort, hadde den vennet seg til å stole bare på seg sjøl. Derfor var den ikke lenger noe kre, men en bukk som kunne være både barsk og skremmende når andre smårådyr krysset spora. Eller ei nyfiken rå nærma seg. Visst kunne den bli litt bråredd, når listende labb - eller en farlighet oppe i baret - kom slik bardus innpå. Men beina var nå så seige, at den tålte et styggsprang gjennom den bratte lia - eller gjennom den stygge ura - der bare stø fot kunne ferdes.

En kveld mens tung høstvind fikk skogen til å bare som et voggende hav - og det visne løvet drev som et piskende regn mot marka - gikk bukken etter dyresti nedom den bleike finnskjeggslåtta i Hengsrøsta. Den gikk langsomt - og satte klovene helt lydløst i rekstra. Med ett stoppet den, og løftet mulen. En ram lukt av et annet rådyr gikk gjennom de små nesebora. Og i en gløtt mellom vindkastene fanget øra en soklende lyd fra myrlende nordom - som når fot blir dradd opp av sumpen jord.

Mørket lå alt tjukt over lia, men langt inni skogen et sted lyste månen hver gang den kom seg ut av en drivende sky.

Da mekret det borti myrdraget - langt og kallende.

Bukken gjorde et hopp, og i en brusende kjensle av glede - glemte den å fare varsomt. Den raste over rekstra så småsten singlet unna klovene, og barkvistene pisket den over ryggen.

Det var mora, som mekret.

Lenge ble de stående å snuse med mule mot mule. Men siden slikket hun lammet sitt ømt og kløende, slik hun hadde gjort det så ofte før - .

En stund seinere gikk de sammen gjennom skogen.

Vinteren kom så uvanlig fort. Bare på ei eneste natt la snøen seg halvmeter-tjukk, - og tung og rå. Slank augbjørk buet seg under tyngden - eller brast. Og barskogen stod kvit fra rot til topp.

Det ble en herjen tid for rådyra. Lite var det å finne av mat, og i snøen gikk de granne beina helt ned til botnen. Bare i de tetteste holta, kunne de få gravd seg ned til lynget. Ellers ble det å bite bar, og småkvist, der de kom seg fram til snara.

En kveld slet de seg gjennom snøen over en lang myr og kom inn på en skogveg. Hist og her langs slåfaret lå små høydotter slengt hen. En med gode tanker for de stakkars dyra, hadde trulig gjort dette med forsett. Og nå var de så sultne, at de kastet seg over det duftende høyet - og hadde ikke tanker for annet enn mat.

Men bortom myra kom et lausbikkje etter spora.

Den gikk lavt og tyst i snøgropa til den fikk åpenvær av rådyra. Men da satte den i med korte, gnellende bjeff, som ga gjenlø over alle botner og stup.

Dyra spratt opp. Og en gnistrende redsel båra gjennom hårravet. Så gjorde de et hopp ut på skogvegen, og satte avsted.

Det ble et styggsprang - først etter vegen et

langt stykke - siden i små kroker nedom og ovom - og etter vegen påny.

Og selv om bikkja ennå ikke hadde klart å kappe noe av på børsemålet, som skilte, hivde den seg fram i lange tvihopp, mens lokta fra dyreskankene kildra i nasen.

De var nå kommet langt nord i lia der skogkledde koller skiftet med åpne myrdrag, og nå orket ikke bukken følge mora lenger. Den vesle vomma gikk som en smiebelg, og beina ble så nømne. Og like bak dem ringte dødsklokka i bikkjekjeften hardt og truende.

Råen stanset et øyeblikk. Men bare til bukken var kommet vel forbi.

Så kastet hun seg ut i en bråsving, og dro bikkja med seg.

Og i noen utenkelig lange byks kom den seg inn på det gamle tråkket - og ned på skogsvegen igjen. Her gjorde den noen avsprang for å villede, men det ble snarere til fordel for bikkja. Råen hadde sprunget seg varm - og snø som drysset fra skogsnara brånte fort over ryggen, og fra dampen kom åpenværet ramt og sterkt.

Det ble en uhyggesferd gjennom skogene i kveldsmørket, som senket seg så smått. Hese bjeff og pesende åndedrag. Dødsredde aue, og auge i brennende lidenskap.

Da råen kjente kreftene svikte, og merket en tung sus i øra, søkte den ned mot bergstupa utmot elva. Men her lå lia mere skoggrisen med djupere snø. Og bikkja halte innpå med bjeff som gikk inn i hverandre til en eneste lang, uhyggelig tone.

Men for råen ble denne tonen likesom noe fjernt - langt borte. Og for auga gled den kvite snøljøsken inn en mørk natt. Så gulpa hun opp en svart blodklyse. Den var varm, og brånte seg fort ned i snøen.

Da gikk husdyret inn til rovdyrets nådeløse gjerning. Og det skriket som unnslapp råen da hun stupte for det første, flengende bitet - var som et skjærende rop om hjelp. Det tøyet langt innover dalsia - .

Dagen etter gikk en ung råbukk gjennom skogen. Den stanset nå og da, og mekret kallende. Men først mot kveld kom den innover den grisne lia, og fant mora.

Hun lå i en djup grop av blodfarga snø. Men hodet, som var uskadd, lå så pent over snøkanten. Auga var åpne. De stirra likesom så langt innetter åsene.

Bukken snuste på den halvåpne mulen, og mekret lenge. Men da den ikke rørte seg til svar, grov den bortpå med eine beinet - en gang, og flere ganger. Siden senket den sitt lille hode, og gikk sine egne spor tilbake igjen. Inn i den kvite skog - til savnet - og ensomheten.

LOKALE NOVELLE-SKRIBENTER

Det synes å være svært få fra Ålen og Haltdalen som har syslet med novelleskriving. Ihvertfall er det få som har latt sine bidrag komme offentligheten til kjenne. De to flittigste bidragsytere på dette området må vel kunne sies å være Otto - Bernhard Prytz og Otto Otnæs. De to noveller dette heftet bringer er da skrevet av disse to, og har tidligre vært trykket i andre blad. Begge de to nevnte er gått bort og det passer i dette forum å ta med en kort presentasjon av dem.

Otto Bernhard Prytz

fra Haltdalen døde i 1971 vel 63 år gammel. Han var svært glad i å lese og skrive og som hobby skrev han da noveller i ukeblad og julehefter. I Jul i Fjellheimen var han en fast bidragsyter og også en rekke andre julehefter var han representert. Føljetonger i forskjellige aviser hadde han også, - blant annet i avisen for nordmenn i Amerika,- Decorahposten. Hans stoff var helst hentet fra bygdamiljøet. Han har også skrevet en av «Haltdalssangene». - Vår fagre bygd.

Otto Otnæs

bosatt Stensli døde i 1974 litt over 70 år gammel. Hans fortellinger var også å lese i forskjellige ukeblader og julehefter, - særlig i Arbeidermagasinet og Kooperatøren var han bidragsyter. Hans fortellinger hadde nær tilknytning til skogen og dyrelivet. I en beskrivelse av seg selv har han sagt: «Stamtreet på farsia vokste opp i suset fra Rendalsskogene, og en liten trevl av det veldige rotnettet har vokset seg inn i meg også. Derfor er de nålgylne skogliene blitt for meg en kirkeveg inn i den andaktsfulle tempelstillhet. Og har en først opplevd skogen med dens mystikk-lydene, storheten, ødet og ensomheten, da blir en utrolig rik - i troen på livet - i seg og om seg».

I tillegg til sine mange noveller skrev Otnæs også dikt og noen små skuespill. Med diktet «Kreditt» vant han en konkurranse som NKL utlyste.

—

Foruten fornavnet hadde disse to til felles da at skrivelysten var en kjær hobby, og som de også lot andre få del i. I et hefte som dette må det være riktig at det for ettertiden blir tatt vare på deres skrivekunst.

PÅ EN KIRKEGÅRD I USA

Av Peder Skogaas

Jeg frøs i tretti graders varme på den lille kirkegården i Waterloo Ridge. Synet av de to første gravsteinene der, - fikk det til å gå kalt nedover ryggen på meg og huden nuppet seg.

Waterloo Ridge ligger like utenfor en liten by som heter Spring Grove på grensen mellom Minnesota og Iowa. På amerikanske veikart finner du Spring Grove, men ikke Waterloo Ridge. Stedet er for lite til det.

Navnene på de to steinene var alt for godt kjent hjemmefra til at jeg ikke hadde ventet å møte dem her.

Overhaug og Wangslie. Det var uvirkelig at de to nærmeste nabonavnene fra Hessdalen skulle være de første til å møte meg igjen her ute.

Var dt kanskje hit så mange ålbygger og haltdalinger hadde dratt, og bare fått en kort setning i bygdabøkene: *reist til Amerika.*

Morken, Droivold, Fladberg, Lundreng, Moan, Vongraven, Gjersvold, Reitan, Engan, Stene - navnene stod der hugget inn i steinene. Like uutslettelige som de samme navnene på kirkegårdene i Haltdalen og Ålen.

Enda et navn dukker opp: Evenmoe. Rart å se det navnet på en gravstein her og samtidig vite at i Haltdalen er det ingen som heter det lenger. Bare gårdsnavnet er igjen. *Amerika lokket* - står det visstnok i Haltdalsboken om dem som reiste derfra.

Hva hadde ført meg hit til dette stedet litt vest for Missisippi? Tilfeldigheter?

Jo, det ble mange: «hvis jeg ikke hadde gjort det, og hvis det ikke hadde skjedd»

Dette merkelige spillet som tilfeldigheter er, hadde begynt for flere år siden. At Sigvor og jeg begge hadde vært på Luther College i Decorah - den gangen hadde vi ikke ant at det var et sted som het Waterloo Ridge bare noen kilometer lenger nord-, at vi ble gode venner med flere av lærerne der, at en bok skulle oversettes til amerikansk, at et ungt lærerpar - Norma og Harley Refsal - fra Luther tilfeldigvis dukket opp i Norge, at de ble bedt med heim, at han var en ivrig slektsforsker, at han hadde funnet ut en god del om sin egen slekt, men lite om Normas for bygdebøker var så sjeldne i USA. Han hadde noen navn, men ikke navnet på bygda, ikke var han sikker på stavemåten heller, men visste vi

om en bygd oppe ved Røros som het Oren eller noe slikt?

Vi fikk vel alle en liten klump i halsen da jeg fant fram Ålbyggboka og lurte på om det var i den Harley hadde funnet navnene. De to bare nikket til svar, og enda en fjerdegenerasjons amerikaner hadde funnet sine «røtter».

To av de få navnene Norma og Harley hadde med seg den gangen var: Malene Ingebrigtsdatter Jordsli og Claus Olsen Stene!

Så var det jo fort gjort å finne ut at egentlig var Norma i slekt med omtrent halve Ålen. Malene og Klaus hadde dratt fra Ålen midt på 1800-tallet, og det sies at de brukte ni måneder fra de reiste til de var ute på Iowaprærien. Men ennå finnes det minner etter dem i Ålen. I Jordslien er det et svijern med bokstavene KOSJ - Klaus Olsen Stene Jordsli - . Det jernet hadde Klaus laget selv før han reiste. Og ennå står navnene deres på en rosmalt sengeende som Martin Lien har tatt vare på.

De to må ha vært noen av de første til å dra og flere fulgte etter. Hva var vel da mer naturlig enn at nykommerne slo seg ned der de hadde kjente, kjente som kunne språket og kunne hjelpe dem.

Tidigere hadde jeg truffet telemarkinger, hallingdøler og vestlendinger, men ingen «ålbygger».

Nå ville altså tilfeldighetene det at jeg skulle treffe dem bare en halv times biltur fra det stedet i

USA som har betydd mest for Sigvor og meg.

Mon vi ville ikke ha klart å finne dem alene. Til det er det for mange kirker og kirkegårder på veien mellom Decorah og Waterloo Ridge. De ligger der med 10-15 kilometers mellomrom - i alle retninger. De fleste ble bygget mens det enda ble brukt hest og vogn og da nyttet det ikke med lang kirkevei.

Vi hadde forsøkt en ukes tid før. Etter å ha vært i Madison noen uker, ble jeg hentet på flyplassen i La Crosse av Sigvor og Olav. Sammen skulle vi tilbake til Decorah. Vi stoppet i Spring Grove for jeg var blitt fortalt at det skulle være en kirkegård der i nærheten som fikk en til å lure på om en var i Amerika eller Ålen.

Gravsteinene i Spring Grove hadde ikke gitt meg det svaret jeg ventet. Men midt på kirkegården var det murt opp en slags bauta, og i den var det innfelt en bok av gedigen kopper. Utenpå stod det:

Grunnlggerne av Den Lutherske Kirken i - Spring Grove.

Side etter side ble nøye gjennomgått; noen navn kunne kanskje minne om Ålen eller Haltdalen, men dette stemte heller ikke med det jeg hadde ventet. Men nå, nederst på en av de siste sidene:

MALENE INGEBRIGTSDATTER
JORDSLI - 1867

Ikke noe om når og hvor hun var født - bare årstallet da hun døde. Det året kom det også flere ålbygger og slo seg ned ute ved Waterloo Ridge. Der hadde også flere av etterkommerne hennes og Klaus' slått seg ned. Men Klaus var den første og siste til å bruke navnet Stene her. De som kom etter, brukte navnet hans og kalte seg Clausen.

En av dem var mor til Norma, og fremdeles sogner hun og mannen til kirken i Waterloo Ridge. Jeg hadde også satt møte med en annen «ålbygg», Norman Vongraven, for å overbringe en hilsen. Det tok ikke lange tiden før det kom fram at kona hans var en Clausen!

Hva var det som hadde fått de første til å slå seg ned her under eike- og lønnetrærne mellom den flate prærien og den skogvokste Mississippidalen. Hvorfor hadde de ikke dratt en dagsreise eller to lenger vest og slått seg ned på den flate prærien? Minnet bakkene her dem om andre bakker som de hadde forlatt. Riktignok var disse atskillig flatere, men likevel høye nok til at de kunne se ned på farmen sin en gang i mellom når tungsinnet og hjemlengselen tok dem. Var det derfor? Kanskje.

Det er slike ting vi vet så lite om, men som ligger gjemt i gamle brev ingen vet om. Brev som ikke må kastes den dagen de blir funnet. Kanskje det kunne være en oppgave for Kulturstyret å ta kopier av dem for ettertiden?

Noen er kommet for en dag.

«Jeg ser i brevet ditt at du tror det kanskje ville være lettere om også du kom hit i stedet for å bli i Norge, for min del tror jeg forskjellen er som natt og dag, der er det slik at når du har ryddet jorden så er det stor forskjell,når du drar til fjells for å hente måssa, må du gå i snøen hele dagen og passe på sleden, her er det bare å kle seg godt etter å ha spent hestene for sleden med hvete så du holder varmen og så kan du sitte der hele dagen, etter de få årene jeg har vært her vil det bli hardt for meg å dra på Finsådalen og hente måssa».

Ja, slik skrev en ålbygg den 30. januar 1871.Om han som skrev dette, står det i Ålbyggboken:

Han reiste med familien til Amerika i 1867.
Navnet hans var Lars Olsen Morken.

Men det hadde ikke vært så greit i begynnelsen. I et brev datert den 9. mai 1869, skriver han:

«Jeg har vært hos Ole Raaen og kjøpt en ku, jeg betalte 40 dollar for den, og en komfyr med bakerovn og betalte 30 dollar for den, og med alt det jeg har kjøpt av kopper og kar til å koke i og de to kyrne og ovnen har det kostet meg 100 dollar. Nå begynner nykommerne å komme også, de har vært fem uker underveis så de har brukt kort tid.»

Litt lenger ute i brevet skriver han:

«Jeg har nå kjøpt jorden og Lars S. Morken

har kjøpt jord ved siden av meg så nå er vi naboer slik vi var i Norge, vi har hver rundt 100 acres (ca. 400 mål) så vi har nok arbeid til sommeren. Ingebrekt Morken og Jonas Ramlo var til stor hjelp for oss da vi kjøpte jorden, så vi er dem takknemlig for hjelpen for hadde det ikke vært for dem hadde vi kanskje ikke fått jorden for det var mange andre som ville ha den, den kostet meg 960 dollar, så jeg har stor gjeld og ikke bare det, men jeg her ikke noen redskaper ennå, jeg skal nå bygge hus så vi kan bo på jorden vår».

Siden disse brevene ble skrevet er det gått over hundre år både i Ålen og Haltdalen og i Waterloo Ridge. Mye er forandret, men uvilkårlig sammenlikner en og tenker på de motet de må ha hatt de som bestemte seg for å dra.

De første brukte omtrent like mange måneder som vi brukte timer for å komme fram. De visste da de dro at de nok aldri ville komme hjem igjen. Vi kunne om nødvendig være hjemme igjen dagen etterpå.

Kanskje forskjellene likevel ikke er så store? Vi ble i grunnen enige om det over kaffekoppen hos Norman - den var like nødvendig der som her. Eller som da vi skulle dra og Norman kom med en pose fra frysen.

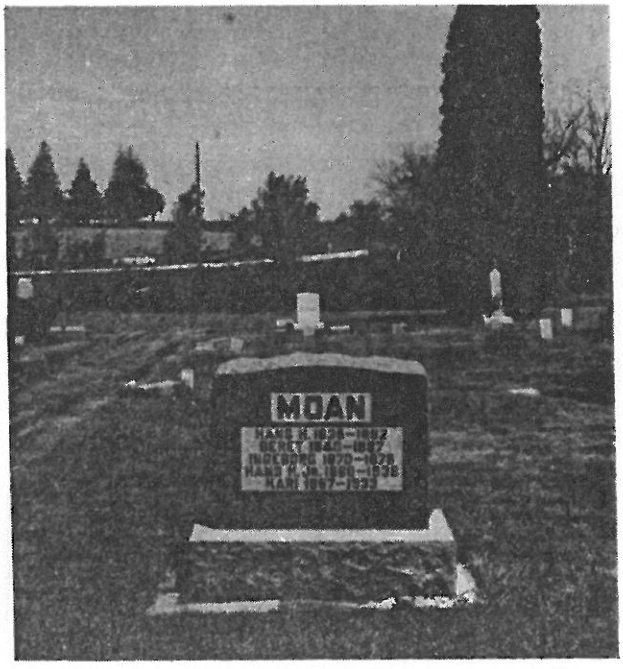
- Fins det aure i Ålen?

Jeg kunne bare bekrefte det og legge til at aure var omtrent den eneste fisken i vannene der.

- Ta med dere dette da!

I posen var det over en kilo aure som han selv hadde fisket i bekken ikke så langt unna farmen.

Hadde det noe å si for dem som slo seg ned her at det også fantes aure i bekkene?

DER DU ER HJEMME

Du er hjemme når du roer deg
ved varmen av et bål. -
Når du kan lytte imot skogen,
og tolke fugle-mål.

*

Du er hjemme, når du aner
en lukt av lyng og bar.
Og hører suset i fra skoger -
som toner mild og var.

*

Der, blir du dus, og venn med alle -
Det være seg Konge eller Knekt.
Det er der, du hører hjemme, -
der du startet med din slekt.

*

Du er hjemme i naturen,
hvor dine aner slo sin ild.
Du knytter deg til fortidslenken -
Det er her, du hører til.

*

Men du ble stressens slave -
En betongblokkens mann.
Derfor aner du en dragning, -
mot fjell, - mot skog- og vann-

X-poeten

SKOLEMØDET I AALEN

Af Anders Jørgensen Reitan

Redaksjonen har fått seg i hende ett nummer av «Lørdags-Aftenblad for Arbeiderklassen» av 15. oktober 1864 som er oppbevart. Her er det et fyldig referat av Anders Jørgensen Reitan fra et læremøte denne sommeren i Ålen. Denne levende skildringen gir et ypperlig tidsbilde og vi bringer således artikkelen i sin heltet.

Til 15de og 16de Juli var der berammet Skolelærermøde i Aalen. I de sidste Dage var de altsaa paa Marsen alle de som eslede sig til Mødet. somme kommende fra Sør, somme fra Nord, somme fra West. Lad os tænke os, at vi ser alle disse paa en Gang. Langt, langt borte paa en Kant ser vi en 2-3 Karer, smaa for Øjet som Myrer komme stilende over vide, høje Fjeld, mellem Snefonder, over Urer og Floer, higende efter en eller anden Sætervang, hvor de kan få sig en Øse Mælk og en liden Rast paa Sæterbenken; paa en anden Kant ligesaa langt borte ser vi et Par Andre vade over Fjeldaaen med Støvler og Strømper paa Armen, ti ogsaa de tar Fjeldvejen; og atter paa en anden Lejd ser vi Nogle komme strygende efter Kongevejen. Bakke for Bakke, Skifte for Skifte, saar paa Foden og tør i munden. Mange af disse er ukjent for hverandre, kjenner ikke hverandres veje, over Fjeld, over Aa, efter Kongevej; men overalt, hvor deres Trin falder, lyder der Sangstumper til Opfriskelse for Fod og Sind; hvor ukjendte de er, og hvor lang end deres Weje falder, er der dog kun en Tanke, der gjennemstrømmer dem Alle, en Ildhug, de bærer paa; det er det Samme, de traar efter, det samme kjære Maal, de stræver for, det at mødes, at tumle sammen enstund, at skifte tanker og Røjnsler, kort, at kvikkes og styrkes for de Dage, som kommer.

Naar Samlingstiden er kommen, er de Alle paa Pletten; og med et: Gudskjelov, at jeg erher! er Strabaserne glemt; man tumler seg ind i Flokken, hilser på Kjendte og Ukjendte, hører de Sidstes Navne, og slaar sig saa til Ro, som man ikke havde Tanke paa Andet end det barnlige, uforbeholdne Brorskab i de faa Samværsdage - eller som de tænkte: her er vi og her er os godt at være.

Rundt kring Stakittet ved Skolestuen paa Hov stod der en tyk Krins af Folk; Aalbyggen havde samlet sig mandstærk for at se og høre. Derfor blev også Skolehuset, da Mødet begynte, straks stappet fuldt, saa Lærerne måtte stuve sig ihop saameget som muligt; og det ble straks fra deres Side gjort opmærksom paa, at baade Lærere og Ikkelærere har havde Adgang baade til Huset (saavidt det strak) og til Samtalerne. Og ihvorvel der kun var 3 af Almuesfolket, som blandede sig lidt i disse, kunde man dog se, at Alle fulgte Sagerne med Opmærksomhed og Velvilje. Navnlig hørte man Præst Wexlsen fra Trondhjem med levende Interesse (men det var nu heller ikke at undre over; thi han talte jo ogsaa saaledes, at den fordomsfri, alvorlige Almuesmand maa føle sig tiltalt af ham; - men dette var kun en Parentes).

De forskjellige Økter aabnedes og sluttedes med Bøn og et Salmevers; men i Mellemstunder som ved Frikvarter sang man andre Sange, svarende til de Emner, man havde under Behandling. Ole Vigs «Salmer og Sange til Brug ved Skolelærermøder» benyttedes, afvækslende med Indsenderens Samling af samme Tittel. Hver ledig Stund tilbragtes i det Fri. Saa lød det: Lad oss synge Mindesangen om O. Vig (af Werels)! Ja! ja! og saa lød Tonerne bortover Fladerne og op under Liderne, medens mange Almuesfolk blandede sin Røst med Koret: «Gud os gav en trofast Ven, kjær han blev vort Hjerte osv.». Man sang den rent ud - den var slett ikke for lang - man glemte heller ikke det Værs naturligvis: «Saa skal nu i Bygd og By, ej hans Hjerteminde, savne venligt Hus og Ly, medens Tider rinde: Ole Vigs det kjære Navn over Fjeld og Dale, gjemmes skal i Folkefavn, Saga om hans tale». Den blev vel kort sagdes der: derfor hviskedes det ogsaa til Præsten: Aa fortæl os lidt om Ole Vig! Og saa fik man høre, ja Aalbygerne fik høre god Greje om Vig, han, som skrev «Folkevennen», dengang de læste den, om han Liv og Virksomhed, om dennes Betydning for det Folk, hvoraf han var runden, som han elskede saa højt, og som han af

Kjærlighet ofrede det bedste, han vidste. Den dybe Taushed, som hvilede over Forsamlingen, visste, at Skildringen gjorde et mæktigt Indtryk. Ordføreren meldte nu, at Kvarteret var forbi: men det tog Tid, før det hørtes, ti de Fremmede havde blandet sig ind blandt Almuen og var i hver sin Gruppe kommen i altfor interessante Samtaler, til at de kunne rive sig løs igjen paa Minuttet. Efter at hav tøjet lidt paa Tiden var man dog igjen kommen ind, hvor Mænd og Koner, Gamle og Unge tog sine Sæder og forresten delte Rummet saa godt det lod seg gjøre. Da man bemærkede, at man nu paa Eftermiddagen, da saa mange Almuesfolk var tilstede, helst burde behandle de Emner, som de havde Lyst til at høre, men derimod gjemme slige, som særlig angik lærerne, til næste Formiddag, da rimeligvis Bygdens Folk ikke kunde komme tilstede, ble det fra disse svaret: «Me vil no kom at trast imoraa alle».

Da Aalbyggerne var blevne enige om at skaffe alle Fremmede frit Losji, ble disse anvist hver sin Vert, som de havde at følge hjem: men det blev ikke saa snat man skiltes om Kvældene. Der skulde tales med Paal og Per, med Ole og Jens, og synges skulde der tilgangs, ti man blev hverken træt af at synge eller at høre. Da en hop Mænd og Kvinder fra øvre Bygden endelig gik første kvelden, fulgte en del af de Fremmede med paa Vej. Kommen et stykke opover, der, hvor den lille Aa Rena kommer susende ned mellom Aaspetræerne, raabte en af Selskabet: Se her Kjæmpehaugen! den er gammel; det staar ogsaa en halvraaden Stubbe paa den! Og saa bar det did. «Nu faar I Smaajenterne synge!» Ja, det gjør de: «Aftensolen smiler» (Trestemmig) - «Se Norges Blomsterdal» (Tomstemming) - «Dej vil altid klaga og kyta» (Firstemmig). Og saa blev der Taler, medens Tilhørerne kastede sig ned i Græsset kring Haugen - Stubben var Talerstolen - talte saa En om gamle og nye Tider i folkelig Henseende (om Maal, Sang og Dragt); en Anden fortalte om Guderne, om Loke, som fik dræbt Balder, og om dennes død; den Tredie om Holger Danske osv.,osv. Det var kosligt der ved Aaen, mellem de skjælvende Aaspetræer i en halvklar Sommerkvæld paa de Gamles Gravhaug at høre Sang af Smaajenter og fortællinger paa fædrene Maal og med fædrene Hug - riktig koseligt var det; og derfor blev ogsaa Græsset nedklemt tilgangs, før man rev sig løs.

Anden Dags Morgen kl. 8 a 9 ser man atter højtidsklædte Mænd og Kvinder fra forskjellige

Lørdags-Aftenblad

for

Arbeidsklassen.

Udgivet af Anthon Bang.

№ 42. Lørdag den 15de Oktober 1864. 5te Aargang.

Dette Blad, der udkommer hver Lørdag, koster 1 ß Nummeret eller 24 ß, og forsendt med Posten 2 ß i Postporto for Halvaargangen. Subskriptionen er bindende for et halvt Aar, og Opsigelse maa ske inden Udgangen af Mai og November Maaned. Subskribentsamlere erholde paa 10 betalte Exemplarer 2 frit, og naar den hele Kontingent indsendes inden Udgangen af April og September bedsuden 40 ß i Rabat pr. Halvaar. Bekjendtgjørelser modtages til Indrykkelse for 3 ß pr. Petitlinie. Man kan subskribere ved hvert Postkontor eller Postaabneri og hos Forlæggeren Kristiania, No. 5 i Tollbodgaden.

Skolemødet i Aalen.

(Af A. Reitan).

Til 15de og 16de Juli var der berammet Skolelærermøde i Aalen. I de sidste Dage forud var de alsaa paa Marsen alle de, som esled sig til Mødet, somme kommende fra Sør, somme fra Nord, somme fra Vest. Lad os tænke os, at vi ser alle disse paa en Gang. Langt, langt borte paa en Kant ser vi en 2—3 Karer, smaa for Øjet som Myrer komme stilende over vide, høje Fjelde, mellem Snefonder, over Urer og Floer, higende efter en eller anden Sætervang, hvor de kan faa sig en Øse Mælk og en liden Rast paa Sæterbænken; paa en anden Kant ligesaa langt borte ser vi et Par Andre vade over Fjeldaaen med Støvler og Strømper paa Armen, ti ogsaa de tar Fjeldvejen; og atter paa en anden Leid ser vi Nogle komme strygende efter Kongevejen, Bakke for Bakke, Skifte for Skifte, klar paa Foden og tør i Munden. Mange af disse er ukjendt for hverandre, kjender ikke hverandres Veje, over Fjeld, over Aa, efter Kongevej; men overalt, hvor deres Trin falder, lyder der Sangklumper til Opfriskelse for Fodslag Sind; hvor ukjendte de er, og hvor lang end deres Veje falder, er det dog kun en Tanke, der gjennemstrømmer dem Alle, en Idebud de bærer paa; det er det Samme, de tragter efter, det samme Liv

dengang de læste den, om hans Liv og Virksomhed, om dennes Betydning for det Folk, hvoraf han var runden, som han elskede saa højt, og som han af Kjærlighed ofrede det Bedste, han vidste. Den dybe Taushed, som hvilede over Forsamlingen, viste, at Skildringen gjorde et mæktigt Indtryk. Ordføreren meldte nu, at Kvarteret var forbi; men det tog Tid, før det hørtes; ti de Fremmede havde blandet sig ind blandt Almuen og var i hver sin Gruppe kommen i altfor interessante Samtaler, til at de kunne rive sig løs igjen paa Minuttet. Efter at have tøjet lidt paa Tiden var man dog igjen kommen ind, hvor Mænd og Koner, Gamle og Unge tog sine Sæder og forresten delte Rummet saa godt det lod sig gjøre. Da man bemærkede, at man nu paa Eftermiddagen, da saamange Almuesfolk var tilstede, helst burde behandle de Emner, som de havde Lyst til at høre, men derimod gjemme slige, som særlig angik Lærerne, til næste Formiddag, da rimeligvis Bygdens Folk ikke kunde komme tilstede, blev der fra disse svaret: "Me vil no kom at trast imoraa alle,

Da Aalbygerne var blevne enige om at skaffe alle Fremmede frit Losji, blev disse anvist hver sin Vert, som de havde at følge hjem; men det blev ikke saa snart, man skiltes om Kvældene. Der skulde tales med Paal og [illegible] med Ole og Jens; og [illegible] der tilgangs, ti man blev hverken

Kanter komme skridende nedad Liderne og langs Sletterne. De skal paa «Møte», og det varer da ikke længe, før Tunet ved Skolen igjen er fuldt af Folk. Da det tog lidt Tid, før Alle kom tilstede, bad man Præst Wexelsen imidlertid at skaffe de Fremmødte lidt Underholdning. Ja, det skulde han; og saa tog han til at tale om den religiøse Tilstand i den danske Krig. Især vakte det megen Deltagelse at høre om Ludvig Wagner, som lod sig vie til Præst for at virke bland de danske Fanger i Tyskland. Denne Wagner, som baade legemlig og aandelig er i Slægt med Luther, har endog staaet i samme Kirke og paa samme Prækestol som Luther i sin tid (i Slotskirken i Wittenberg) og præket paa sit danske Maal, for sine danske Landsmænd det Troens Ord, som ene kan gjøre de Fangne fri. Wagner var Disippel af Grundtvig; men dog kunde han - eller rettere derfor kunde han paa dette Luthers Sted tale i ægte luthersk Aand.

Forhandlingene gik den Dag som den forrige, uden Strid, men dog overmaade livligt, ved hver Pust, saasnart Leilighed gaves, sang man, snart inde, snart ude; man «sang sig glad»; og derfor blev al taus Kjedelighet og kjedelig Taushed borte. Man viste derfor heller ikke Andet af, for Kvælden kom, da Mødet skulde standse, hvor nødig man end var paa det. mange vakre Ord og mange hjertelig Tak blev da udtalt. Men endnu kom man ikke til at skilles. Skolelærer J. Reitan foreslog at de paa en Gaard tæt ved var bestilt simpel Kvældsvord, om man ikke ville forsmaa. Og saa strøg man da did, syngende paa Vejen «Dejlig er Jorden, præktig er Guds Himmel». Mens Lærerne og de staute Aalbygger i broderligt Samlag Stuslede ved Bordet og underholdt sig med Samtaler, begyndte endel Smaajenter, som havde samled sig i Gangen, at synge igjen, hvilket gjorde, at Skolebestyrer Wexelsen, Præstens Bror, gik hen til Døren og talte vakre Ord om Sangens Betydning, naar den, som her, kommet et tillive i Folkets Mund; han glædede sig over, at Oplysnings-Arbejdet havde vunnet slik Fremgang i Aalen, og opmuntrede Bygdens Mænd til fremdeles at vurdere og understøtte de Lærere, som saa ivrigen arbejdede for Sangen og for Almuens Dannelse i det hele.

Naar Maaltidet var endt, bar det atter ud. En mild Aftenluft hvilede over den fagre Slette og ved de friske Lider rundtomkring; og Folkeskaren gik frem og tilbage, efter Landevejen, syngende med halvdæmpet Røst: «Aftensolen smiler over Jorden ned». Det var et gripende Syn, denne stille Skare, sagte skridende efter Wejen, medens Harmonierne svævede paa kvældsluftens lette Bølger over den andæktigt lyttende Dal. Men der stander Kirken; ja der ligger mang en Broder og Søster slumrende efter endt Dagsværk. Der ligger bl.a. tre Mænd, som for faa Aar tilbage gik her i Bygden, og her paa Sletten, gjennemtrængt af samme Hug som vi, - tre Skolelærere, sørgende over sin Tids mangler i Skole- og Oplysningssager og haapende og sukkende efter bedre Tider, - Mænd, som vilde glædet sig maaske endnu mere end vi, om de nu havde gaaet iblandt os og været Vidner til de smaa Tegn paa Fremskridt, som nu er at se i Bygden. Skal vi ikke, - vi Skolelærere, som ingenlunde har glemt at vyrde, hvad vore Forgjengere har tænkt og gjort - ja skal vi ikke nu de af Forsamlingen, som kjendte hine Mænd, og som nu i disse Dage om mulig mere end ellers med Kjærlighed og Taknemlighed maatte mindes slaget fandt Bifald; Stemningen var slig. Og i næste Øjeblik stod Flokken ved den hvide Kirke blandt de tæt plantede, lave Trækors med indskaarne eller malede Bogstaver paa, Forbogstaverne paa de Dødes navne. Salmen: Gud Helligaand i Tro os lær - ble afsunget, hvorefter Præst Wexelsen tog Ordet og begynte omtrent saaledes: «Ja, jeg tar Hatten af; for her er hellig Jord. Det var visselig en god Aand, som hviskede os i øret, at vi burde ende Mødet og ende Ugen her. Vi skal jo Alle ende her engang, eller paa et saadant Sted; det bør vi altid mindes». Han mindte da ogsaa om de nævnte tre af Aalens Skolelærere, som laa her: Kirkesanger Anders Brusetvold, Skolelærerne Halvor Saksvold og Lars Støvne - og endte endelig Sin gribende og dejlige Tale med disse Vers:

Men Dagen den aldrig er saa lang,
Til Aften den jo skal stunde;
Saa sluttes vort Dagværk og engang,
Ak maatte vi det begrunde!
Da bæres vi bort til Graven trang
Alt under de tause Lunde.

Saa rejse vi til vort Fædreland,
Der ligger ej Dag i Dvale,
Der stander en Borg saa prud og grand
Med Gammen i gyldne Sale,
Saa frydelig der til evig Tid
Med Venner i Lys vi tale.

Saa rejse vi til vort Fædreland
Og skilles fra al Elende;
Befalende Gud vor Sjel i haand
Fra Verden vi os nu vende;
Ja give os Gud i Jesu Navn
Saa salig og sød en Ende.

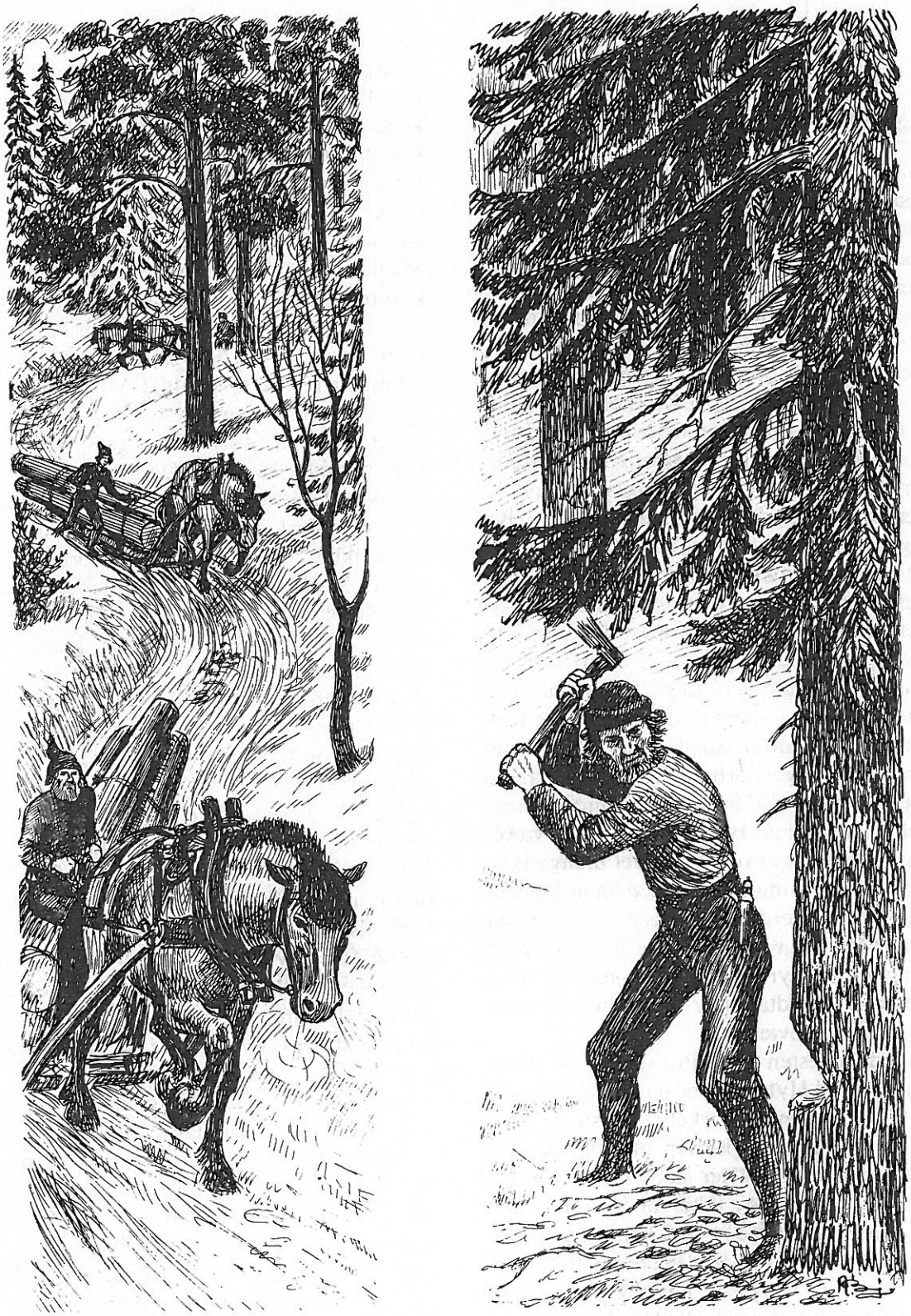
Man sang endnu et par Vers; og dermed opløstes Forsamlingen for den Dag.

Følgende Dag, som var Søndag, prækte Præst Wexelsen i Aalens Kirke efter anmodning af Sognets Medhjelper, som havede bedt den forrettende Præst om Tilladelse (der var Præsteløjse dengang). Om Gudstjenesten var kun at sige, at Præsten med sin sedvanlige Klarhed og Varme udlage Dagens Text til stor Glæde og Opbyggelse for Menigheden, som i stor Mængde var fremmødt. Prækenen var naturligvis ogsaa en grej og klar Fremstilling af den saakaldte kirkelige Betraktning af Salighetsvejen; og derved fik Aalbyggerne et saare glædeligt Vidnesbyrd om hvad mange af dem ogsaa før har vidst, at nemlig de saameget udskregne grundtvigske Præster var bedre Ros værd end den,de faar. Man maa her mærke, at de Religiøse i Aalen (de Vakte, om man vil) aldeles ikke hører til den pietistiske Retning, dertil har de altfor stor Klarhed i de kristelige og menneskelige Forhold; og derfor har de aldrig kunnet følge med Strømmen og fordømme de Kirkelige, dem man tvertimot altid har været tilbøjelig til at tro godt om, ihvorvel mange ikke før har haft Anledning til at lære dem at kjende. Kort sagt, Aalbyggerne -maaske paa yderst faa Ungtagelser nær, - var ovrmaade glade i Præst Wexelsens Vidnesbyrd; det lod sig højlydt høre af den Mængde Udtalelser, som efter Præken skede af de Tilstedeværende.

Efter Gudstjenesten rejste Præsten og de andre Fremmede ned til Hytteskriver og Stortingsmand Aas (1/2 Mil nedenfor Kirken). Saasnart dette spurtes, kom der Forespørsler hist og her fra Gaardene omkring, om der ikke skulde holdes Bibellæsning, hvilket dog ikke var bestemt. Ikke desto mindre samledes der dog henimod Kvælden Folk, som nok havde lyst til endnu at høre et Ord og synge en Sang, og navnlig for at sige Præsten det endelige Farvel. Det bar derfor straks ud paa Tunet. Her greb Præsten lejligheten til at tale om Danmarks Nød og Kamp, og utviklede klart og livligt baade et, hvorom Kampen gjelder, og hvad Følger dens Udfald muligens vil have ogsaa for os. Under Talen brød der en strid Regnskur løs; men det ænsede Tilhørerne ikke; ti hvormeget det end silede ned over Flokken, stod den dog som en Mur uden mindste Tegn til at ville trække sig under Tag. Heldigvis stansede Skuren ganske snart, saa man efter Talen kunde vedblive med Sang og Taler, saalenge man ønskede. Jeg skulde ønsket, Læseren havde set denne Forsamling. Det var ikke en Flok Nysgjærrige, som gik did for Tidsfordriv, det var Folk, som under Mødet havde følt sig saa tiltalte, at de gjerne vilde nyde ogsaa den sidste Rest; det var Medlemmer af Kommunebestyrelsen, af Skolekommisjonen, af Sogneselskabet, Medhjælpere osv. De havde været ved Kirken om Dagen, saa hjem igjen derfra og var nu atter kommen her, skjønt Flere, havde inntil 1 Mil at gaa fra Hjemmet. Nu staar de her, lysten paa at høre - et eller andet Godt, til oplysning, oplivelse - i kristelig eller borgelig Retning. De har ikke skyet Vejen, saa skyr de heller ikke Regnet. Man kan være vis paa, at de Ord, som under slike Omstændigheder taltes, ikke gik ind om det ene Øre og udom det andet. Maatte kun Modtageligheden være slig overalt blandt Almuen; og maatte den overalt mødes med den Beredvillighed! Dog - Modtageligheten er der blandt den norske Bonde; havde man saasandt Skalde og Sagamænd i hver Bygd, i hver Grænd, man skulde se, han vaagned op og blev sams nok til at mødes, hvor munden oplades til Sang og Tale.

Da al Sang og al Tale var til ende, frembares en simpel men hjertelig Tak fra Aalbyggerne til den elskelige Præst Wexelsen for hans Besøg i Aalen og for alle de Ord, han havde talt til Oplysning og Oplivelse i kristelig og folkelig Henseende. Til denne Tak knyttedes ogsaa Ønsket om, at Almuesmanden mer og mer maatte stige i sand og sund Oplysning og ægte Dannelse, hvilket først vil kunne ske tilgangs, naar de højere Stænder og navnlige de, som har til Kald at virke paa Almuen, ikke forsmaar at stige ned til den, saaledes som der i disse uforglemmelige Dage er sked.

Og saa blev det da Slut; og Enhver maatte gaa hjem til Sit; men paa Vejene, hvor To eller Flere gik sammen, enten det nu var over Kjølen til Hesjedalen, eller bortgjennem Skogen til Mørken, eller langt, langt opover Bygden efter Kongevejen, der blev der talt vemodige Ord om, hvad man nu havde oplevet; og mere end En forsikrede; «Slige Dage har jeg aldrig haft før!»

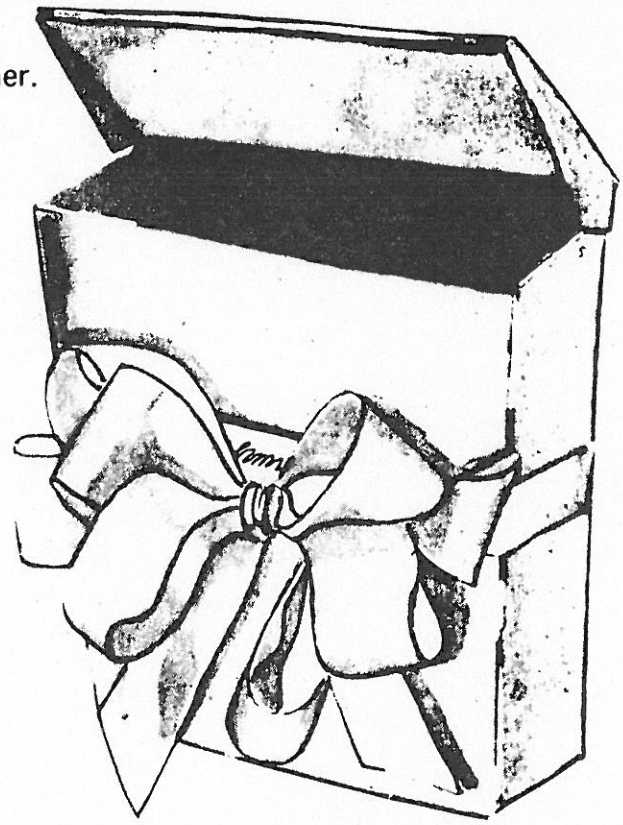

Som også dette heftet nok bærer tydelig preg av er en så heldig å ha en rekke flinke tegnere med nær tilknytning til kommunen. Og den som har gjort seg mest kjent utad gjennom sin tegnekunst er utvilsomt Anders Bjørgård. Og vi er hans bror Einar stor takk skyldig for at han velvillig har stilt av hans arbeider til disposisjon. Og det kommer vi nok også senere til å benytte oss av. En egen artikkel vil selvsagt også komme om Bjørgård. Over disse linjer Bjørgårds streker hvor han har levende innfanget situasjonene fra tidligere tømmerdrift.

Skattepengene kommer!

320 000 sparebankkunder gleder seg.

Og ikke uten grunn. De skal nemlig være med å dele ca. 40 millioner kroner. Dette er en påskjønnelse fra myndighetene for at de benytter seg av Sparing med Skattefradrag.
Det er nemlig slik denne spareformen virker, du sparer et avtalt beløp i banken og myndighetene betaler deg tilbake 40% av dette beløpet på skatten.
Det sparte beløpet har du selvsagt stående i banken til beste rente.
Sparebeløpet kan overføres til vårt bosparelånstilbud, noe du kan benytte deg av om du skal anskaffe deg bolig.
Spart skatt er penger tjent. Ta kontakt med Aalen sparebank og be om lønnsom opplysning om vårt beste sparetilbud.

Sparing med Skattefradrag i

Aalen Sparebank

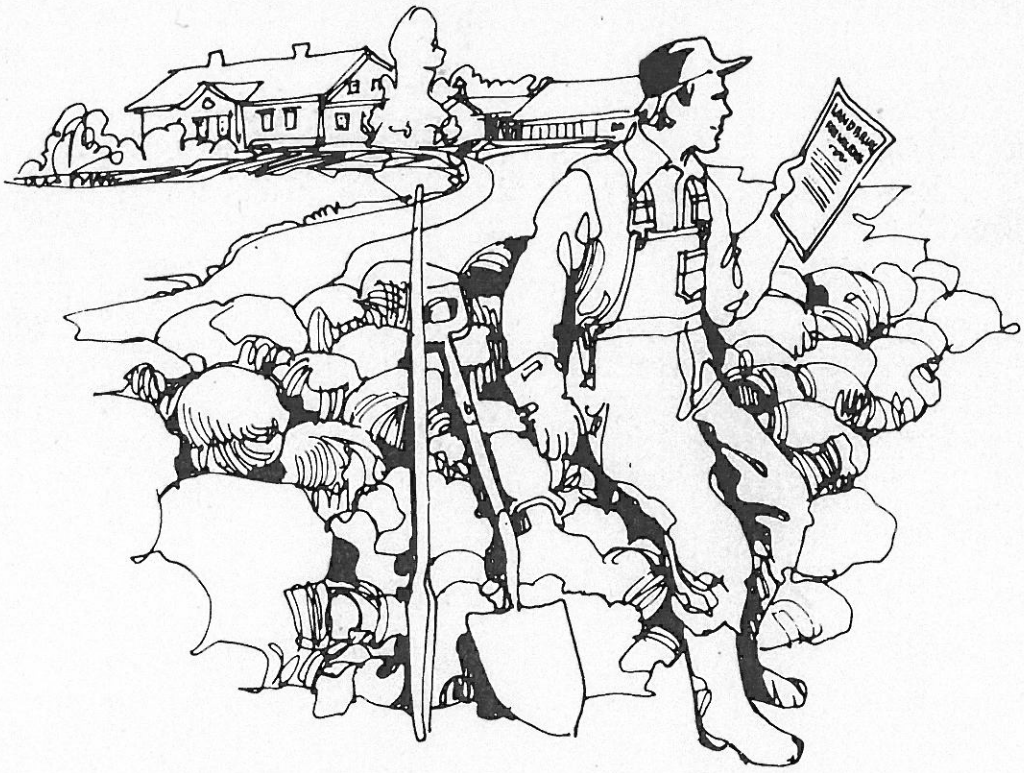
Opprettet 1890

7480 Ålen, Telefon (074) 15 165

gumælius RRA8

Mer enn 100 år i bondens og distriktets tjeneste

I dag med ny landbruksforsikring – UTEN PREMIETILLEGG.

Mer enn 80% av alle gårdsbruk i Holtålen kommune er forsikret i

GJENSIDIGE forsikring

Haltdalen Branntrygdelag
Ålen Branntrygdelag